

ואתה מוצא כיון שגזל ישראל לבבל, (עא) היה אומר להן עזרא, עלו לארץ ישראל, ולא היו רוצין, אמר הקב"ה כשהייתם מקריבים לחם הפנים הייתם זורעים מעט ומביאים הרבה, (עב) אבל עכשיו זרעתם הרבה והבא מעט, (עג) אכול ואין לשבעה, (עד) שרו ואין לשכרה (הי' א' ו'), משביטל ניסוך הוין, לבוש ואין לחום לו (ס), (עה) משביטלו בגדי כהונה, (עו) אמר הנביא כי תאנה לא תפרח (מנצח ג' י'), משביטלו את הביכורים, ואין יבול בגפנים (ס), משביטלו הנסכים, כחש מעשה זית (ס), משביטל שמן זית למאור, ושדמות לא עשה אוכל (ס), (עז) מהו ושדמות, ושדי בהמות, משביטלו הבכורות, גזר ממכלה צאן (ס), משביטלו התמידין, (עח) ואין בקר ברפתים (ס), משביטלו הפרים. (עט) אמר ר' שמעון בן גמליאל מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, (פ) שנאמר ואל זועם בכל יום (הוליס ז' י'), אבל לעולם הבא הקב"ה מחזיר את הברכות שהיתה עושה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפויכם תתנו ופריכם תשא לעמי ישראל כי קרבו לבוא (יחזקאל לו ח'): חסלת פרשת תצוה

## פרשת כי תשא

[א] כי תשא את ראש בני ישראל וגו' (שמות ל' יב), (א) זש"ה שררך אנן הסדר אל

### הערות ותקונים

פוענין ג' פעמים בשנה, והמוספי כתב שס פי' בל"ז פסוקים ח' פועמים, ע"כ, ובעל ענפי יהודה בם' והזכיר בראותו הג' דפריות הביא כי בתנחומא הג' רפאות, ויילקוט טפריחות ודחוק ענמו לנארה, ובאמת יכולם בשעת, גם בילקוט שתבש המלה וז"ל דופריאות, ומלה שלש יש לחקוק מן הספר: (עא) היה אומר להן עזרא עלו לארץ ישראל כו', אמר הקב"ה כשהייתם מקריבים כו', אלז עכשיו זרעתם הרבה כו', נדפס הלשון מאכש, ושם יתיא' אמר להן עזרא זרעתם הרבה, וזה עשות המעתיק כי הכתוב הוה חגי, רק יש לחקק כמו שהוא בל"ז, אמר הקב"ה כו', אלז עכשיו זרעתם הרבה וגו' כמו שהוא לפניו, וגם בם' והזכיר הלשון משוש, ושם יש לחקק וכו"ל, וכשגלו ישראל לבבל אמר להם עזרא [על לארץ ישראל, ולא היו רוצין, אמר הקב"ה כשהייתם מקריבים לחם הפנים, הייתם זורעים מעט ומביאים הרבה, אבל עכשיו זרעתם הרבה והבא מעט, נדפס סיים משבטל לחם הפנים": (עג) אכול ואין לשבעה, נדפס סיים, משבטל נסוך המים: (עד) שרו ואין לשכרה משבטל ניסוך היין, וכן הוא נדפס, ובס' והזכיר בשבש הלשון, וכו"ל זרעתם הרבה והבא מעט (משביטל) [משביטל] לחם הפנים, אכל ואין לשבעה משבטל נסוך המים, (ופעם ח' ק' הרב בעל ענפי יהודה שז"ל היין) שרו ואין לשכרה [מסר משבטל ניסוך היין] משבטל בגדי כהונה לבוש ואין לחום לו [ז"ל להסך לבוש ואין לחום לו משבטל בגדי כהונה], משבטלו התמידין והמשחבר משחבר אל צרור נקוב [גם פה ז"ל להסך והמשחבר משחבר אל צרור נקוב משבטלו התמידין]: (עה) משביטלו בגדי כהונה, נדפס סיים אחר זה והמשחבר משחבר אל צרור נקוב משבטלו התמידים של צבור: (עו) אמר הנביא כי תאנה לא תפרח, מוצא בילקוט חזקוני רמז תקס"ה בשם התנחומא: (עז) מהו ושדמות, ושדי בהמות משבטלו הבכורות, בילקוט חזקוני שם ממלא הוספה ד"ה ושדמות השדות לא עשה אוכל משבטל לחם הפנים": (עח) ואין בקר ברפתים משבטלו הפרים, נדפס משבטלו הפרים שהיו קריבין, ויילקוט שם הגירסא משבטלו הקרנות, ובס' והזכיר הביא ג"כ ואין בקר ברפתים משבטלו הפרים, והרב בעל ענפי יהודה כתב שם בזהרה ו' "ייתא לא תאחומא ולא בילקוט" ובאמת ממלא לנכון כמו שהביא: (עט) אמר רבן שמעון בן גמליאל מיום שחרב בית המקדש כו', משנה סוטה פ"ט (דף מח ע"א), ובתנחומא הדפס אמר רשב"ל משום ר' יהושע וכן הוא במשנה שבידשמי שם, ובמשנה שבבבלי רשב"ל אומר הטיד ר' יהושע: (פ) שנאמר ואל זועם בכל יום, בבבלי יתיא הסיום הזה, רק בגמרא ירושלמי (סוטה פ"ט דף כד ע"ב), ושין במדרש שוחר טוב מוזכר ו' בפסוק אלזים שופט נדק, והנה אחר הכיום מהכתוב שנאמר ואל זועם בכל יום ממלא טקף בתנחומא הדפס, אמר ר' זעירא הראשון קיים"ה חה טעם מירושלמי סוטה שם, כתיב ואל זועם בכל יום אמר ר' זעירא הראשון ראשונה מתקיימת, הרב בעל קרבן עדה כתב ראשונה ראשונה נרות וקללת הראשונים עכשיו שאין בית המקדש מתקיימת במקף, ז"ל ראשונה ראשונה מתקיימת בתמים, וזי. אפשר לעמוד בזה, אלא וראה שראשונות מתבטלות אח"כ, והרב בעל ידי משא כתב ראשונה ראשונה מתקיימת כלומר טוה היה להתקיים ראשונה לכל יום קללתו מרובה משל חבירו, ע"כ, ובתנחומא שם אחר ההוספה שהבאתי ממלא ההוספה שיהא אמר ר' יהודה בר אלעאי חלופה ארץ ישראל כו', שיהא פסיקתא דברי ר' יוחנן (דף קיד ע"א) ובהערה ע"ה והערה פ"א, ובפסיקתא רבתי אמר ר' יהודה ברבי אלעאי שבע שנים היתה ארץ ישראל בוערת בגפרית:

(א) זש"ה שררך אנן הסדר, מדבר במהדרין, מוצא בילקוט שם"ש רמז תתקל"ב, מן המאמר המתחיל

יחסי המזג (ש"ס: ג), מדבר בסנהדרין של ישראל שהיתה נתונה (ב) באמצעי של בית המקדש בלשכת חציות שנמשל בשדר, מה השרר הזה נתון באמצע הגוף, כך היתה סנהדרין של ישראל נתונה באמצע בית המקדש: ד"א שררד, מה השרר הזה כל זמן שהתינוק יתון במעי אמו (ג) השרר שלו ממנו חי הוא, (ד) כך ישראל חיון בסנהדרין, לפיכך נמשלו בסנהדרין בשדר, (ה) מוחו אגן הסהר, פתרון של פרנסמיוא, (ו) (הסהר כמו הסותר), (ז) כל מה שצריך הוא יוצא מתוכו, ואין הלשון הזה אלא לשון פתרון, שנאמר ויקח משה חצי הדם וישם באגנות (שמות כד ו). ד"א שררד אגן הסהר, (ח) אבין בר רב חסדא אמר מוחו אגן הסהר כחצי הירח, שקורין לירח סיהרא, אגן הסהר, (ט) שנו רבותינו סנהדרין היתה (י) כחצי גורן עגולה, אל יחסר המזג, שאינן חסירין אחת משלשתן, (יא) המזג מי שהוא מוזג כראוי, מוזג שלישי של כוס יין, וב' חלקים מים, כך היתה סנהדרין יושבת מתמיד של שחר, עד תמיד של בין הערבים, שלא היה אחד מהם נפגה לצרכו, ומה היו עושין, כשהיה אחד מהם רוצה לצאת, (יב) היה סופר אם היו כ"ג היה יוצא, ואם לאו לא היה יוצא, שכתוב אל יחסר המזג, ולא היו חסרים אחד משלשתן, לפיכך אל יחסר המזג: [ב] במגן ערמת חשים (ש"ס: ג). (יג) אמר ר' יוחנן ערמת חשים זו תורת כהנים,

### הערות ותקונים

ד"ל שררד אגן הסהר בשם התנחומא, ומוצא בתנחומא הגדפס לוח ז', ושם הגירסא שררד זה סנהדרין, ולמה נקראו שרר, מה השרר הזה נתון באמצעיו של אדם, כך סנהדרין יושבין בלשכת הגיטות שהוא באמצע בית המקדש, ומוצא בערוך ערך שרר בשם הילמדט, וואו התאמר מתנחומא הגדפס, וכן נשנה בפסיקתא רבתי פ"י פסקא כי תשא, ושם מתחיל "בך פתח רבי תנחומא כי רבי אבא זה הוא שנאמרה ברוח הקודש ע"י שלמה שררד אגן הסהר כו", ושם הוא קצת בסגנון אחר ממה שהוא לפנינו, וגם במדרש שמ"ר ריש פ"ל "בך פתח ר' תנחומא בר אבא שררד אגן הסהר וכו' וכל הפסוקות כולן כענין הכתוב בפרשיות". קצת הספר כי כבר הוא בפסיקתא רבתי, וכן מוצא בגדפס לוח ז', חזית פ"א פסוק שררד אגן הסהר, תנחומא במדבר ובמ"ד פ"א לוח ד' בקצת שינויים: (ב) באמצעי של בית המקדש, עיין בפסיקתא רבתי שביה יושבה בירושלים שירושלים היא אמצעיו של עולם, ועיין יומא ל"ד ע"ב, ועיין במאמר עין הערס פ"ז שביה טעמוות שומת במאמר הזה: (ג) שררד שלו ממנו חי האל, בגדפס, פ"ו כחש ומן הסהר הוא אול"ן וברבתי מה הסיפור הוא חיוו של חיות: (ד) כי ישראל חיון מסנהדרין, בגדפס כך ישראל אין אול"ן אלא מסנהדרין, ר"ל בזה, שכן יושבין ועוסקין בחורה, וכן מפורש ברבתי כך כל הטעם הזה (ה) חיון בזה בזה בזה של סנהדרין שבי יושבין ועוסקין בלשכת התורה, ובמיתא כך אין ישראל יכולין ליהנות דבר חוץ מסנהדרין שלהם: (ה) מוחו אגן הסהר פתרון של פרנסמיוא, כן מוצא ג"כ בילקוט ש"ס שם בשם התנחומא, וליתא בגדפס, ושם הוא בסגנון אחר, אגן מוחו אגן עגול אף כך סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה שדוהה לשחר, מה הסהר כל דבר שאת נרדף את מוצא ט, כך סנהדרין מסהדרין ומסמאין פסלין ומבשרין מתירין ואוסרין, אולם בפסיקתא רבתי ג"כ בסגנון אחר ובהרכבה לשון, ועיין במאמר עין הערס י"ח שביה גירסת הירק מל"ה, וכבר נגרשם עליו מהתנחומא וחסד בילקוט כוון לתנחומא הגדפס, ובאמת בילקוט הביא תמיד רק התנחומא ב"ז שלפנינו, ומה שביה שם הוא לשון התנחומא כ"ז שלפנינו, וברב גדול ר' מאיר איש שלום רבה לבאר דברי בילקוט שביה פתרון של פרנסמיוא, ודחק עלמו לבאר שר"ל שלחן של פרנסמיוא, ע"פ, אולם המאמר מהילקוט הביא הרב גדול מהרי"מ ז"ל בספרו בייסרעט ח"ל ל"ד כ"ז וכבר פתרון לו יותר נכון פתרון היה המלה הכומית patera: (ו) הסהר כמו הסהר, הסגנון כי היה אספת המעשים, וליתא בכ"י רומי וכ"י רח"ם ובילקוט ש"ס בשם התנחומא: (ז) כל מה שררד, בילקוט נקטת כלומר שררד הוא יולא ממנו, ז"ל כל מה שררד: (ח) אבין בר רב חסדא אמר מוחו אגן הסהר כחצי הירח סיהרא לירח סיהרא, וכן בפסיקתא רבתי אבין בן חסדא אמר ז"ל מה אגן הסהר כחצי הירח קורין לירח סיהרא, ובמדרש חזית שם אגן הסהר אדרא דלוארסא אגן בר חסדי אמר אית אחרין דקריין ולוחין לזכר סהרה, וכן נתי' תרגם ירח זיארסא: (ט) שנו רבותינו סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, מהם סנהדרין דף לו ע"ב: (י) כחצי גורן עגולה, ברבתי שם שלח היו יושבין בספרטון שורה ארובה אלא אספרטונין כחצי גורן עגולה כדי שייו רואין זה את זה, המלות "שורה ארובה" כחצי גורן עגולה" הם אספת המעשים לבאר המלות, ובאמת פריגונין פ' ביוני פסטיקסד בעל שלם וזיות (רייזאפס), ופ' אספרטונין אספרטונין עגול (רונד): (יא) המזג מי שהוא מוזג כראוי מוזג שלישי של כוס יין כו', עיין חזק' סנהדרין י"ד פ"ב ד"ה אל יחסר המזג ובגדפס דף י"א ע"א: (יב) היה סופר אם היו כ"ג היה סופר אם היו כ"ג היה יולא, בגדפס רואין אם יש שם כ"ג יולא, ומוצא בערוך ערך מוח בשם הילמדט, וואו המאמר מתנחומא בגדפס, כמו שאין המזוגה פחות משליש יין, כך סנהדרין גדולה ששם שבעים ואחד, אם לא באר השליש שם כ"ג אלא ללאת: (יג) אמר ר' יוחנן ערמת חשים זה תורת כהנים, מוצא בילקוט ש"ס

שכולה חפצות ואשמות, הפאת היא, אשם הוא, (יד) והוא נתון באמצע תורה, וכולו חפצות ואשמות, חוי בסנך ערמת חפים וגו', (פז) אמר ריש לקיש למח נמשלה בחפים, אלא מה החפים הללו מלם עולים במדה, כך היו ישראל כולם עולים במנין, הזקנים והחסידים והתכמים (פז) וכל ישראל עולין במנין: במנך ערמת חפים, (יז) אמר רב אידי והלא (יה) ערימה של איסמרובילין יפה משל חפים, והוא אומר במנך ערמת חפים וגו', (יט) אלא אין העולם יכול לעמוד על איסמרובילין, אבל יכול הוא לעמוד על החפים, לכך כתיב במנך ערמת חפים וגו': (כ) אמר ר' יצחק (כא) אין אדם מונה עד בן ביתו לא (כב) משפלות של זבל, ולא של מין, ושל קש, ומהו מונה על בן ביתו, משפלות של חפים, לא משפלות של זבל, מהו עושה, ממחה אותו במים, וכן דור המבול מה כתיב בו, ויאמר ה' אמתה (נלשיתו ז). ולא משפלות של מין, ומהו עושה, מזרה אותו לרוח, וכן דור הפלגה ויפץ ה' אותם (ס יא ח). וכן חבילות

### הערות ותקונים

סס, ודורס כמו ערומה של חפאים, וכן מפרש בפסיקתא רבתי אמר ר' יוחנן ערימת חפאים, וכן בחיות ערימת חפים ערימת של חפאים: (יד) והוא נתון באמצע תורה, ב' ספרים מכאן וב' ספרים מכאן, ובחיות סס נוסף זה תורת כהנים, מה כרס זה הלכ מכאן והכרעים מכאן והלכ באמצע, כך תורת כהנים שני ספרים מכאן ושני ספרים מכאן והוא באמצע: (פז) אמר ריש לקיש, וכן הוא בכ" רומי וזילקוס שה"ס, חולם בכ" רח"ס ובש"ס מוזמר ב' ובגדפס אמר ר' שמעון בן לקיש ומוכא גם בילקוס ריש פ' כי תשא רמז ס"ס, וגם שם בג' אמר ריש לקיש: (פז) וכל ישראל עולין במנין, בגדפס בשמות הזקנים והחלמידים והחסידים מנין בסנך ערימת חפים, ז"ל עולין במנין, וז"ל מתחיל שם מאמר חדש בסנך ערימת חפים, ובעל עץ יוסף מפרש בדוחק, ועיין בג' בחיות שם ובש"ס מוזמר ב' בפסוק נשקו בר: (יז) ח"ל אידי, וכן הוא בגדפס, חולם ברבתי וש"ס מוזמר ב' אמר ר' הונא בשם ר' אידי: (יה) ערימה של איסמרובילין, מוכא בערוך ערך אסמרוביל בשם הילמדט, והוא מאמר מהתנחומא הגדפס גם לפיט בכ", וכתב שם המוספי פ' בל"ז אסמרובילין מין פרי ארץ הנאכל ויש בו נרעון הרבה בחושים אחד אחד במדור שלו בחוץ קליפה קשה וגדולה מרימון (פ'כטעטעפטא, לפרברטורוס), ובפסיקתא רבתי פסקא כי תשא והלא ערימת אסמרובילית, המלות "או ערימות פלפלים" הוא הוספה, וליחא בכ" שלפניו ולא בגדפס ולא בחיות: (יט) אלא אין העולם יכול לעמוד על אסמרובילין אבל יכול הוא לעמוד על החפים, וכ"ס בכ" רומי וכ"ס רח"ס וז"ל להיפך אין העולם יכול לעמוד על החפים אבל יכול הוא לעמוד על אסמרובילין, ובגדפס בג' אין העולם יכול לעמוד על אסמרובילין בלא חפים ג"כ בשמות, ויש לתקן העולם יכול לעמוד על אסמרובילין [ואי אפשר לעולם לעמוד על חפים, ובחיות בג' אלא אפשר לעולם להיות בלא אסמרובילין ואי אפשר לעולם להיות בלא חפים, ובגדפס שם אלא אפשר לעולם בלא אסמרובילית ובלא פלפלין ואי אפשר לעולם בלא חפים, וקיים עוד שם ואם יאמר העולם אסמרובילית ופלפלין איכפת להם להם] אלא לא איכפת להם א" פ' בתחמית] אבל אם חסר הוא חפים אין להם חיים אפילו שעה אחת, ובש"ס שם אלא יכול אדם להיות בלא פלפלין ובלא אסמרובילין, ואי אפשר לעולם להיות בלא חפים: (כ) אמר ר' יצחק, מוכא בילקוס ריש כי תשא בשם התנחומא, גם בילקוס שה"ס שם רמז תתקצ"ב, וזה חסר בתנחומא הגדפס, ושם נמצא מאמר גדול אשר לא נמצא בכ", סוגה בשושים ובי יא אדם סג שדה בשושים ולקוח מן מדרש חיות פ"ו פסוק שררך אגן הספר, וכן בשנה בוי"ר פ"ב ופי"ט, ואח"כ נמצא בתנחומא הגדפס עוד מאמר אחד אשר נוסף שם וליחא בכ" ואין שם מקומו כלל, זה יחט, בל ורואה חיבתן של ישראל שטעבירוחיקן נביאן שטעבירוחיקן גדולות עד סוף אות ב', ואח"כ כל זאת "אם תחלי כי תשא כי פתח רבי תנחומא ב' אלא מחוץ שטעבירוחיקן עד סוף אות ג' ליחא בכ": (כא) אין אדם מונה על בן ביתו לא משפלות של זבל, וכן הוא בכ" רומי וכ"ס רח"ס, חולם בילקוס כי תשא שם אין אדם מונה על בן ביתו, וזילקוס שה"ס מוכא כמו לפיט אין אדם מונה על בן ביתו, ובמדרש חיות פ"ו שם הלשון קטומה, ר' ויחיא אמר על הדא דר' יצחק כשם שאין בעל הבית משגיח לא על משפלות של זבל ולא על משפלות של חפין ולא על הקס ולא על המצץ למה שאין נחשדין לבלום, כך אין הקב"ה משגיח על אומות העולם ש", ובפסיקתא רבתי פסקא כי תשא נמצא בהרחבת דברים ד"ל בסנך ערימת חפים אמר ר' לוי בעל הבית יש לו בן בית כעבא לחבוב עמו מה הוא מחשב מה הוא אומר לו תן דעתך כמה משפלות של חפין אתה מכנים לאור (בתחמית) או כמה משפלות קט או כמה משפלות של קליס אתה מכנים לאור להיבן הוא טתן הקליס בלא ואח הונל מכנים להפס החפין לרוא אבל מה אומר לכן ביתו תן דעתך כמה חפים אתה מכנים לאור למה ששם חיחוס של עולם, כך הקב"ה בו, ועיין שם בהערת הרב בעל מאד עין הערה ל', ומה שהעיר שם כי הילקוס הביא בשם התנחומא בסגנון אחר עיין שם, והסגס כי הילקוס הביא כמו שהוא בתנחומא ב" לפיט ולא בגדפס: (כב) משפלות, עיין ערוך משפל, ופי' בלשון ערבי קושה שמוי'אין כסן וזלין מיעקקארב

של קש, ומהו עושה, נותן אותן (כג) בקמין, וכן עשה למצרים, יאכלמו בקש (שמות 17), (כד) [ומה מונה בן ביתו, חבילות של חטים, כך ישראל נמשלין בחטים, לפיכך הוא סופרן, כי תשא]:

[ג] [כי תשא]. (כה) ושה רבים אומרים לנפשי וגו' (תהלים 2), זה דוד כשהגיע לידו אותו מעשה, אמרו מה אדם ששנה הכבשה והרג את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו תשועה, אין ישועתה לו באלהים (ס), אמר דוד, ואתה ה' הסכמת עמכם, וכתבת בתורה מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא 20), אלא מנן בעדי (ס), שהגנת עלי בזכות אבותי, שהחזרת אותי למלכות, ומרים ראשי (ס), (כו) תחת אשר הייתי חייב לך הרמת ראש, נתת לי תלוי ראש, על ידי נתן הנביא, [שאמר לי] גם ה' העביר חטאתך לא תמות (ש"י יג): (כז) ד"א אמר דוד כנגד מעשה העגל היה העולם אומר וזו ששמעה מפי אלהיה לא יהיה לך (שמות 32), ולסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלה אלהיך ישראל (סג לג), יש להם ישועה, אין ישועתה לו באלהים סלה, אין רבים אלא אמות העולם, שנאמר הוי המון עמים רבים (ישעיה יז), אמרו ישראל ואתה הסכמתה עמכם ואמרת למשה רבינו הרף ממני ואשמידם (דברים 9), אלא מנן בעדי שהגנת עלינו בזכות אבותינו, וזכרת לנו זכותו של אברהם, שאמרת לו אנכי מנן לך (בראשית 12), עד שלא עשיתי אותו מעשה לא השרית שכניתך בקרבינו, אבל משעשיתי אותו מעשה ואמרת ועשו לי מקדש וגו' (שמות 25), ומרים ראשי, תחת אשר היינו חייבין לך הרמת ראשינו ונתת לנו תלוי ראש, על ידי משה רבינו כי תשא את ראש:

[ד] [כי תשא את ראש]. (כה) מה כתיב למעלה מן הענין וכפר אהרן על קרנותיו (שמות 31), כיון שחמאו ישראל אמר הקב"ה למשה לך כפר להם, אמר לפניו רבונו של עולם לא כך אמרת אחת בשנה, (כט) אמר לו הקב"ה לך זקוף אותו עכשיו,

### הערות ותקונים

(היסטוריה): (כג) בקמין, וכן הוא לטון בילקום כי תשא ובילקום שה"ס, אולם ככ"ו רומי בספוט ברמון, וככ"ו רח"ס בספוט בחמין, והאלה מלת קמין בלשון יוני ורומי Caminus וסמך ארזות הטען ובשן (קמיון), עיין ערך: (כד) ומה מונה בן ביתו, הספתי כמו שהוא לנכון ככ"ו רומי ורח"ס ובילקום: (כה) ושה רבים אומרים לנפשי, פה הלשון קטוע, ומוצא בנדפס אות ד' בהרצת לשון, ושה בספיקתא דרב כהנא פ"ב ריש פסקא כי תשא, ושם מתחיל [ושה] רבים אומרים לנפשי וגו' ר' שמואל בר אחי ורבנן, ר' שמואל בר אחי פתר קרא גדולא ואחיוסופל שהיו רבים בתורה (עיין פסיקתא הערה ד'), אומרים לנפשי שהיו אומרים לדוד אלם ששנה את הכבשה וט', וכן נראה כמדרש פ"ט ממוזר ג' ושם ליתא הכונה, בר אחי" ופסיקתא רבתי פ"י פסקא כי תשא מתחיל כי תשא כך פתח רבי תנחומא זי [ברבי] בשם ר' שמואל, רבים אומרים לנפשי [וגו'] כשנשאל דוד בלאזה מעשה היו שואלים שמים עליו ואומרים אין לזה ישועה מעתה הוא אומר על עצמו רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו כי, מזה תראה כי המסדר הזה לקח מאמר התנחומא והוסיף, כך פתח רבי תנחומא ברבי בשם רבי שמואל" ונתנחומא הנדפס מתחיל רק רבי שמואל בר אחי פתר קרא: (כו) תחת אשר הייתי חייב לך הרמת ראש נתת לי תלוי ראש, עיין מה שכתבתי בפסיקתא הערה ס', אבל נכון הוא כמו שהוא לפנינו, כי הרמת ראש הוא לרעה ותלוי ראש מה הנגדה למוצה: (כז) ד"א אמר דוד, עיין בפסיקתא וברכתו וצו"ס, ושם הוא בשם רבנן, ורבנן פתרון קרא בלאומה הטעם, עיין שם ועיין בפסיקתא שם הערה י', ומוצא בילקום תרומה רמו שה"ס בשם הפסיקתא: (כח) מה כתיב למעלה מן הענין וכפר אהרן על קרשתיו, מוצא בילקום ריש כי תשא בשם התנחומא, ובפסיקתא (דף יא ע"ב) ממצא לפני זה מאמר גדול ר' יעקב פתח עד דף פו ע"ב ושם מתחיל מה כתיב למעלה מן הענין וכפר אהרן על קרשתיו, וממצא כל המאמרים בתנחומא הנדפס סוף אות ד', עד סוף אות ז', רק ראה כי בסוף אות ו' במאמר מה כתיב למעלה מן הענין וכפר אהרן על קרנותיו כי הביא בלשון התנחומא כ"י ולא בלשון הפסיקתא ע"ס: (כט) א"ל הקב"ה לך זקוף אותו עכשיו, ר' רומי וכ"י רח"ס ובילקום ריש כי תשא, אולם בנדפס סוף אות ו' הביא וז"ל א"ל הקב"ה לך זקוף ראשן עכשיו, אמר משה לפני הקב"ה רצוננו של עולם בשעה שיהיה להם זכות הגה להם, ובשעה שאין להם זכות כביכול תשא להם פעם אחת בשנה כדי שיצא יום הכפורים וכפר עליהם שנאמר כי ציוס היה וכפר עליכם, פ"כ, ומן המאמר אמר משה עד סוף לקוח מן פסיקתא דרב כהנא (דף פו ע"ב), והתחלתי

(\*) בנדפס שם סוף אות ד' ר' יעקב בר יוחאי בשם ר' יונתן פתח וישא אדם המעיין בפסיקתא יראה כי היה כתוב כאן מאמר אחר בשם ר' יעקב כהנא בפסיקתא שם (דף יא ע"א) רבי יעקב פתח דרך עליו כ"י ובשם פ"י שגגה המעשית.

(ל) ר' אבין הלוי אמר אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם (לא) מכל אומה שיש דך בעולמך אין אתה מצויני אלא על ישראל, (לב) ואל בני ישראל תאמר (ויקרא כ ג), אל בני ישראל תדבר (שמות נ לא), למה הדבר דומה למלך שהיה לו (לג) פורפיראות, והיה לו פורפירון אחת והיה מחבבו יותר מכולן, והיה מצוה לעבדו ואומר לו (לד) נערה (לה) קפלה, ואמר לו תן דעתך עליה, אמר לו אדוני המלך מכל פורפיראות שלך אין אתה מצויני אלא על זו, א"ל לפי שאותה לבשתי (לו) כשמלכתי תחילה, לפיכך אני מחבבו יותר מכל אותן פורפיראות שלי, כך אמר הקב"ה כשאמר לו מפני מה אתה מצויני על ישראל מכל אומות שבעולם, אמר לו מפני מה שהמליכוני תחילה על הים, ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו יח) :

[ה] כ"ת ש"א. (לו) אמר ר' יהושע הכהן בר נחמני אמר הקב"ה למשה לך מנה את ישראל, (לז) אמר משה לפני הקב"ה כתיב והיה זרעך כעפר הארץ וגו' (בראשית כה יד), וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים וגו' (ישעיה נ א), ואתה אומר לך מנה את ישראל, אמר משה לפני הקב"ה איני יכול לעמוד על מנינם, א"ל הקב"ה משה לא כשם שאתה סבור אלא אם בקשתה לעמוד על מנינם של ישראל, טול ראשי אותיות של שבטים, ואתה עומד על מנינם, ר' בראובן, ש' משמעון, ל' מלוי, וכן כל שבט ושבט, למה הדבר דומה לשולחני שהיה לו נער, א"ל ספור די מעות האלו,

### הערות ותקונים

המאמר מן מה כתיב למעלה מן הענין, הביא כמו שהוא בתנחומא כ"י, טיין הערה כ"ח, ועיין בהערה ז"ה בפסיקתא שם שהעירוני שבתנחומא הדפס נוסף שם כיון שחשלו אמר הקב"ה למשה ט', ועתה נתבאר כי הוסיף זה מן תנחומא כ"י שלפניו, ומה שהביא פעם אחת בשנה, טיין סדר עולם דבה פ"ו סידר ב' בתשרי והוא היה יום הכפורים: (ל) ר' אבין הלוי אמר, בשנה בפסיקתא שם (דף טו ע"ב), ושם איתא ר' אבין אמר בלי מלת הלוי, ולפני זה נמלא בפסיקתא שם (דף טו ע"ב) עוד מאמר אחד בשם ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמני למלך שהיו לו אפוקרסין, ומונא בילקוט רמז שע"ו בשם הפסיקתא, ובתנחומא הגדפס אות ח' מתחיל רבי יהודה בשם רבי שמואל בר נחמן אמר משל למלך שהיו לו פורפירין, והעירוני בפסיקתא הערה ק"ג בתנחומא הגדפס כי תשא מתחיל ר' יהודה בשם רשב"י, וכמעט יאלה נחמן מתחת עשו פסח על כל הדורש הזה (הנמלא בפסיקתא שם) והכחידו תחת לשון והתחיל משל למלך שהיו לו פורפירין, והוא דרוש ר' אבין הנאמר אחריו, והאשעת הזה יאלה משני מלות למלך הדומות אשר בשני הדרושים האלה, ובין מלכא למלכא נאצר מאמר שלם מן הספר, ועתה נעלה לנו באשר חסר גם בתנחומא כ"י השמים גם מקדש התנחומא הגדפס, רק ז"ל ר' אבין אמר כמו שהוא לפנינו בכ"י: (לא) מכל אומה שיש לך בעולמך, בפסיקתא שם משבטים אומות אוחנניות שיש לך בעולם, ובתנחומא הגדפס משבטים אומות, והמלה הזאת איננה כי השמים אומה המסדר, ועיין מה שהעירוני בפסיקתא שם הערה ק"א: (לב) אל בני ישראל תאמר, בפסיקתא שם הביא כה תאמר אל בני ישראל (שמות ג טו), ואל בני ישראל תדבר (שם לא ג), אמור אל בני ישראל (שם ג ה), דבר אל בני ישראל (שם לא יג), ואל בני ישראל (ויקרא כד ג), ואתה תזכור את בני ישראל (שמות כו כ), כי תשא את ראש בני ישראל (שם ל יג): (לג) פורפיראות כ"י פורפירין, מלה יונית *πορφύρεα* ופתרונה בגד תכלת (פירוש קלייר): (לד) נערה, מלשון המנער פליתו בשבת, מלא כמות מנערה כחב הערוך ערך נער פ', כמו חלני נערה (תנחומא יג): (לה) קפלה, מלשון הולא פקולת, לשון כפילה הוא, עיין ערך קפל קל, (לו) כשמלכתי תחילה, בפסיקתא בשם שמלכתי תחלה, וכל' בילקוט, ובתנחומא הגדפס ביום שנכנסתי במלכות, ובזו"ר פ"ב ביום מלכותו: (לז) אמר ר' יהושע הכהן בר נחמני ט', בשנה בפסיקתא שם (דף יז ע"ב) ומתחיל לפקודיהם (שמות ל יג) אמר ר' יהושע בר נחמני הכהן, ומונא בילקוט ריש פ' כי תשא בשם התנחומא, ובתנחומא הגדפס אות ט', ושם בשמו המלות אמר ר' יהושע הכהן בר נחמני ומתחיל אמר הקב"ה והשמים המעתיק מן אמר עד אמר, ונמלא בם' והעיר תשא (דף קיד ע"ב), ועיין שם בהערת הרב בעל ענפי יאקרה הערה ה', ושם סיים "עיין מה שכתב המפרש לפסיקתא שם" ולא חש להזכיר את שמו בפירושו, ומה שכתב שם כי המלך שהיה לו נער, והעיר משל למה לדבר דומה לשולחני שהיה לו נער ליתא בפסיקתא, אולם תראה כי הועתק כמו שנמלא בתנחומא כ"י שלפניו, ועיין בפסיקתא שם הערה קכ"ב, ומה שהבאתי שם כי בילקוט ריש כי תשא מונא המאמר בשם התנחומא ושם האומר בראשו, אולם אין מזה ראיה על נכונות התנחומא הגדפס כי הילקוט הביא רק התנחומא שלפנינו בכ"י: (לח) אמר משה לפני הקב"ה, עיין בפסיקתא סוספת דברים, ובתנחומא הגדפס הוא כמו לפנינו, רק במקום וכתיב והיה מספר בני ישראל כחול וגו' (ישעיה נ א), מונא שם הכתוב וכתיב ושמי את זרעך כחול הים (בראשית לג יג), ועיין בפסיקתא הערה קכ"ג

א"ל היאך אני יכול לספור אותם, א"ל ספור ראש שורות של טעות, ותעמוד על החשבון, כך היה משה מתקשה על חשבונן של ישראל, א"ל הקב"ה מול ראשי אבותיהם של שבטים ותעמוד על חשבונן, ר' מראובן מאתים אלף, ג' מנפתלי חמשים אלף, ש' משמעון שלש מאות אלף, י' מיהודה, י' מיוסף, י' מיששכר שלשים אלף, ז' של זבולון שבעת אלפים, ד' של דן ארבעת אלפים, ג' של גד שלשת אלפים, ב' של בנימין ב' אלפים, א' של אשר אלף, הרי חמש מאות אלף ותשעים ושבעה אלף, (למ) איכן השלשת אלפים, אלו שנפלו בימי העגל, שנאמר ויעשו בני לוי כדבר משה ויפור מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש (שמות לג כח), לכך אמר הקב"ה למשה מנה את ישראל לידע כמה חסרו:

[ו] (מ) ד"א כי תשא [ונו'] ולא יהיה בהם נגף. כיון ששמע משה בן נתיירא ואמר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו (ויק' כד), (מא) אמר ר' יהודה ב"ר אלעאי אמר משה כבר מצינו שפדיון נפשו של אדם כבר כסף, שנאמר ויהי גפשך תחת נפשו או כבר [כסף] תשקול (מ"א כ טו), (מב) ר' יוחנן אמר ממי למד ממוציא שם רע, שנאמר וענשו אותו מאה כסף (דברים כג יט), ואנחנו הוצאנו שם רע על הקב"ה, ואמרנו אלה אלהיך ישראל (שמות לג ד), כל אחד ואחד ממנו צריך ליתן מאה כסף, ריש לקיש אמר מן האונם למד משה, כתיב באונם ונתן האיש השוכב עמה [לאבי הנערה חמשים כסף] (דברים כג כט), ואנחנו אנחנו את הדיבור, שכתוב לא יהיה לך [אלהים אחרים] (שמות כ ג), ועשינו ע"ז, כל אחד ואחד ממנו צריך ליתן חמשים כסף, (מג) ר' יהודה בר סימון אמר משור נגח למד משה, שנאמר אם עבד ינת השור [אז אמה כסף] שלשים שקלים יתן לאדוניו (שמות כא ג), ואנחנו המרנו כבודו בשור, שנאמר וימיר את כבודם בתבנית שור (תהלים ק כ), כל אחד ממנו צריך ליתן שלשים שקל, (מד) ידע הקב"ה מה בלבו של משה, א"ל חייך לא כבר כסף, ולא מאה כסף, ולא חמשים שקלים כסף, (מה) ולא שלשים שקלים, אלא זה יתנו:

[ז] (מו) [זה יתנו] (שמות כא ג). אמר ר' מאיר נפל הקב"ה כמין מטבע של אש תחת

### הערות ותקונים

קכ"ג: (למ) איכן השלשת אלפים, כי שם מאות אלף היו יוצאי מצרים, נדפסם אותם שלשת אלפים שגטתיירו כן הן שגטתו על העגל, ובפסיקתא שם ה"א אינן תלחה אלפין דרתייהו מה שגטלו זימי העגל: (מ) ד"א כי פסא כיון ששמע משה בן, המאמר הזה מובא בפסיקתא (דף יח ע"ב), ורש"י, זה הוא נעתק מספר ההוצא מלומברדיא" ובסוף המאמר "עד כאן לשון הספר ההוצא מלומברדיא". ושם בהערה ק"מ העירוני כי כל הסתמך מלומברדיא הסרה בכ" כדומי וזכ"י אקספארד וישנה בתנחומא (הנדפס) אך לא כסדר שגטתיירו והוא שם בלות י"א, ואולי המעתיק שהוסיף ההוספה הזאת אל הפסיקתא זכ"י הרע"ז לקח מן התנחומא זכ"י ההוצא מלומברדיא: (מא) אמר ר' יהודה בר אלעאי אמר משה כבר מצינו כו', וכן מובא בילקוט, ובפסיקתא אמר ר' יהודה בר אלעאי עמד משה ואמר בלבו מצינו כו', ובגדפס (אות י"א) אמר ר' יהודה בר אלעאי כששמע משה ירד להורות ואמר בלבו מלאט כו', ובס' והזכיר (דף קיד ע"ב) בשמות אמר ר' יהודה בר אלעאי וז"ל אלעאי, וכן ירד משה להורות ז"ל להורות, והמחבר הזה ערב לשון התנחומא כ"י והתנחומא הנדפס והפסיקתא יחד, ע"ש בגמ' י' יהודה אות ב' (מב) ר' יוחנן אמר, בילקוט ריש פ' כי תשא בשמות ר' יוסף אמר ז"ל ר' יוחנן אמר כמו שהוא לנטן נס בכ"י רומי וזכ"י רח"ס ובגדפס אות י"א: (מג) ר' יהודה בר סימון אמר משור נגח למד משה, וכן הוא בכ"י רומי וזכ"י רח"ס ובתנחומא הנדפס שם, אולם בפסיקתא (דף יח ע"ב) ר' יהודה בר סימון, אמר משה משור נגח אט למדים, ז"ל ר' יהודה בר סימון אמר משור נגח למד משה, ע"ש בהערה קמ"א, ובתנחומא הנדפס יש עוד מאמר אחד בין דרש ר"ז ודרש ר' יהודה הלוי, זה תוארו: וז"ל מן המספה למד שנאמר (שמות כג טו) כי יפתה איש בתולה כסף וישקל כמזכר בתולות, אף הוא בתמשים כסף, ואני ויפתחו צדיהם ובלשונם יכזבו לו ובלב לא יכזבו ואלא נאמנו דבריהם (תהלים עח לו) לפיכך יתן כל אחד ואחד תמשים כסף: (מד) ידע הקב"ה מה בלבו של משה, בתנחומא הנדפס חסר אריכות הלשון אשר פה כ"א בקיטור, ידע הקב"ה מה בלבו של משה והראהו בלגבו ואז"ל משה זה יתנו כזה יתנו, ובהערה קמ"ב בפסיקתא שם העירוני אצל בילקוט ריש כי תשא מובא בשם התנחומא כמו שהוא לפנינו בפסיקתא ע"כ, ובעלם אז ממני כי בילקוט כוון לתנחומא זכ"י ולא אל התנחומא שגטתיירו בדפוס: (מה) ולא שלשים שקלים, בפסיקתא לא מלה כסף ולא תמשים שקלים ולא עשרה ולא אחד וחסר שם ולא שלשים, ומוצא לנטן בס' והזכיר (דף קיד ע"ב): (מו) זה יתנו אמר ר' מאיר, מוצא ג"כ בפסיקתא שם (דף יח ע"ב) ומנה בירושלמי שקלים פ"א ס"ז, וכן

כסא הכבוד, והרארז אל משה, וא"ל למשה זה יתנו, (מו) אמר משה מי יתן, א"ל הקב"ה כל העובר בים: מחצית השקל. (מח) ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר לפי שחמאו בחצי היום יתנו מחצית השקל, ור' נחמיה אומר לפי שחמאו בשש שעות ביום יתנו מחצית השקל, (מט) שהוא עושה ששת גרמיסין. (נ) ר' יהודה בר נחמיה אומר בשם ר' יוחנן בן זכאי לפי שעברו ישראל על עשרת הדברות, יתנו (נא) עשרת גרה. (נב) ר' ברכיה בשם ריש לקיש אומר אתם מכרתם בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך כל בכור שיהא לכם (נג) יהא פדיונו חמשת שקלים כסף, שנאמר ולקחת חמשת חמשת (מדרג ג מו):

## הערות ותקונים

בתנחומא הנדפס סוף אות ס', ובתנחומא פ' נשא ובמדרש שו"ס מזמור ל"א ובמ"ר פ"ב ונס' והזהיר דף קד ע"ב ויבליקום ריש כי תשא בשם התנחומא, ועיין הוס' מנחות דף כט ע"א ד"ה משנה ובהוס' חולין דף מז ע"א ד"ה זאת, ויש להעיר דרך אגב בפסיקתא שם לפני זה נמצא הסיוס על המאמר הנוסף מספר הסבא מלומברדיא וזה תוארו: מאי כל העובר על הפקודים בימה של עץ היחה נחמיה בעזרה כו', והעירותי בהערה קמ"ג שאינה מנוף הספר כ"א הוספת איהו מעתיק פועה ובלא אל הקדש פנימה, והמעתיק הזה פועה במאמר ירושלמי ע"ט וכאשר תראה לפנינו בתנחומא כ"י לא נמצאת ההוספה ההוא: (מו) אמר משא מי יתן, א"ל הקב"ה כל העובר בים, וכ"ה בכ"י רומי וכ"ר רח"ס ויבליקום בשם התנחומא, וגם הסיוס א"ל הקב"ה כל העובר בים, ומשם כן בליקום שם וככ"י רומי וכ"ר רח"ס, ויבליקום שם על אמר לו הקב"ה כל העובר בים תיקן אחד בלדו, ז"ל כל העובר על סכומיא, וזה הוסף אחד באשר ראה בתנחומא הנדפס סוף אות ט' כל העובר על הפקודים כל העובר על סכומיא, אולם המתקן הזה בליקום תלמיד פועה היה ולא ידע כי בתנחומא הנדפס נלקח זה בחסר, והמאמר נמצא בשלימותו בירושלמי שקלים פ"א ה"ד, ובפסיקתא (דף י"ט ע"ב) כל העובר, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יודה אמר כל דעבר בימה יתן, ור' נחמיה אמר כל דעבר על סכומיא, ופי' כל דעבר בימה ר"ל כל שבקי ישראל חייבין ליתן תרומה ה' אין נקי שכולם עברו בים סוף על הפקודים, היינו בין אותן שנמט לבדן בין אותן שנמט עס ישראל יתנו תרומה ה', וחרגא אמר כל דעבר על סכומיא יתן (ובירושלמי כל דעבר על פקדייא יתן) ר"ל הכנים ולויס לא עברו במנין לפני משה אלא הוא ה"ל לפתחי אהליהם ומנה אותם, עיין רש"י וחס' מנחות דף כ"א ע"ב ערכין דף ד' ע"א ובק"ע וביפ"מ שם, והנה בתנחומא כ"י והועתק כן לחוץ בליקום כל העובר בים והוא כדעת ר' יהודה, ובתנחומא הנדפס שם חסר מאמר ר' יודה ומתחיל מיד מאמר ר' נחמיה. כל העובר על סכומיא יתן, לכן תראה שלא חיון בליקום ש"ל על סכומיא יתן כי הם ב' דעות שוות: (מח) ר' יהודה ור' נחמיה, נסנה בירושלמי שקלים פ"ב ה"ד ובפסיקתא שם, ועיין שם בהערה ק"ג, ומשם בליקום שם ריש פ' כי תשא בשם הילמדט, ובתנחומא הנדפס אות י' הלשון משונה וככ"ל [ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אמר לפי שהקלו בחצי היום לפיכך יתנו מחצית השקל, ור' נחמיה אמר] על שהקלו בשש שעות (בחצי היום) [ביום] יתנו מחצית השקל: (מט) שהוא עושה ששה גרמיסין, בכ"י רח"ס בשמות גרמיסין ל"ל גרמיסין, והמלה היא יונית  $\alpha\mu\alpha\mu\alpha\mu\alpha$  כמ"ש המוספי, ופי' מין משקל שהוא חלק כ"ד באונקיא  $\text{Uza}$ , א"כ מחצית השקל רביעי אונקיא, וכן נערך אחרתא כחז המוספי משקל בקע לגלגולת שנים דרכמים כמאמר יוסיפון כי באונקיא שמונה דרכמים ובכל דרכמים ששה גרמיסין יוניס, וזה תרגם ירושלמי בקע שחא גרמיסין, ובעל הערוך הביא המאמר בשם הילמדט והוא התנחומא הנדפס, כי ספר שמות כולו לקוח מן הילמדט. ובהערה קמ"א בפסיקתא שם העירתי הערוך הביא נערך גרמם המאמר מהפסיקתא בשם הילמדט פ' כי תשא, אין ספק כי זיין גם הפסיקתא, אך נשמטה משנת המעתיק, ועל זה כתב ידידי הרב הגדול הנלשן הנפלא מוה"ר ח"י קאהוט נרו נערך השלם ערך גרמם כי בלויס כ"י ממצא בלמח נערך ה"יון של פסיקתא כמו ששערתי: (נ) ר' יהודה בר נחמיה, כן הוא בכ"י רומי וכ"ר רח"ס ויבליקום ריש כי תשא, אולם בפסיקתא ר' יהושע בר נחמיה וכן בירושלמי שקלים פ"ב ה"ד (דף מ"ו ע"ד) ג"ל הני' ר' יהושע בר נחמיה, ובהערה קמ"ב בפסיקתא שם אחרי המלות, ויבליקום כי תשא בשם התנחומא חסרים המלות ג', יהודה בר נחמיה' והעירתי ג"כ שם בתנחומא הנדפס ר' יוחנן אמר והוא פועה: (נא) עשרת גרה, בתנחומא הנדפס מוסף שהוא מחצית השקל, ומדרש ר' יהודה בר נחמיה הלוי הוא לחרץ למה זה פירש הכחוש עשרים גרה השקל, לכן הורה לנו שאף על המספר הזה הקפיד הכתוב באשר מחציתו הוא עשרה וזה לעונש על שעברו על עשרת הדברות: (נב) ר' ברכיה בשם ריש לקיש, וכן הוא בליקום כי תשא בשם התנחומא, ובירושלמי שקלים שם בפסיקתא ר' ברכיה ור' לוי בשם ר' שמעון בן לקיש, ובתנחומא הנדפס אות י' רש"ל אמר נשמטו המלות ג', ר' ברכיה בשם, ועיין ב"ר פפ"ד אות י"ח מתחיל אמר הקב"ה אחם מכרתם בנה של רחל וחסר שם האומר, ועיין שם זפ' מהר"ו וביפ"מ תואר ועיין גם מה שהעירתי בפסיקתא כי תשא בהערה קמ"ג: (נג) יהא פדיונו חמשת שקלים כסף שנאמר ולקחת חמשת חמשת, וכן מוצא בליקום כי תשא בשם התנחומא, ובפסיקתא (דף כ' ע"א) ובירושלמי

[ח] ד"א זה יתנו. כמה שבמים יתנו, ו' שבעה, ה' חמשה, הרי י"ב שבמים : (נד) אתה מוצא עשרה פעמים נמנו ישראל, אחת בירידתו למצרים, (נה) במצרים כתיב בשבעים נפש [ירדו אבותיך מצרימה] (דברים יב), ואחת בעלייתו, שנאמר ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה [בשש מאות אלף] (שמות יג לו), ואחת בפרשת כי תשא, (נו) ושנים בספר וידבר, אחת בדגלים, ואחת בחילוק הארץ, ושנים בימי שאול, (נח) שנאמר ויפקדם בגללים (ש"א טו ד), ויפקדם בבזק (ש"א יא ח), ואחת בימי דוד, (נט) שנאמר ויתן יואב את מספר מפקד העם (ש"א כד ט), ואחת בעלייתו מן הגולה, שנאמר כל הקהל כאחד (ארבעת) [ארבע] רבוא [אלפים שלש מאות ושישים] (ש"א כ טז), ואחת לעתיד לבא, [שנאמר] עוד תעבורנה הצאן על ידי מונח (ירמיה לג י), אמר הקב"ה [בעולם הזה] היו בני אדם סופרים אתכם, (ס) אבל לעולם הבא אני אספור אתכם, ואין מי יספור אתכם, שנאמר והיה מספר בני ישראל [כחול הים אשר לא ימד ולא יספר] (יחזקאל כג כ) :

[ט] ויתן אל משה כבלותו (שמות לא יח). (סא) זה שאמר הכתוב נופת תמופנה

### הערות ותקונים

וזכרונותי נמלא אחר המאמר הזה מר' ברכיה עוד מאמר אחד מר' פנחס בשם ר' לוי (ע"ש הערה קנ"ו) לפי שמכרו צורה של רחל בעשרים כסף ונפל לכל אחד ואחד ענע (פ') בקע עיין שם הערה קנ"ו) לפיכך יהא כל אחד ואחד מהם טותן שקלו טבע. ובתחומא הגדפס אות וי"ד היה גם המאמר השני רק בשמע אחר כך ע"י המעתיק, ויש לחקק וכו"ל [ר' ברכיה בשם ר' שמעון בן לקיש אמר לפי שמכרו צורה של רחל בעשרים כסף [לפיכך יהא כל אחד ואחד סודה אח צנו הצבור בעשרים כסף, ר' פנחס בשם ר' לוי אמר לפי שמכרו צורה של רחל בעשרים כסף] ונפל כל אחד ואחד משנע לסיכך יתן כל אחד ואחד משנע, והשמים מן בעשרים כסף עד בעשרים כסף. ועיין בפסיקתא שם בהערה קנ"ו, וחסנתי אז כי מה שהביא הילקוט בשם התחומא הוא התחומא הגדפס, אולם עתה כאשר נלה לנו התחומא כ"י, נודע כי כוון רק לתחומא כ"י שלפנינו ולא אל הגדפס : (נד) אתה מוצא עשרה פעמים נמנו ישראל, מוצא הילקוט שמואל רמז ק"כ בשם התחומא, והוא גם בגדפס אות ס' ובס' והזכיר (דף ק"ד ע"ב) ומשנה בפסיקתא (דף י"ח ע"א) בפסיקתא רבתי פ"י סימן י"ד ובמדרש במ"ר פ"ב, ובהערה קכ"ט בפסיקתא שם העירתי עפ"י זה יחד הסימן במוסף לפ' שקלים פסקה פוקד בחומש ספרים, וגם עוד חמש בכל הספרים : (נה) במגדים כתיב בשבעים נפש, בפסיקתא רבתי מוצא מקרא אחר והוא : כל הנפש לבית ועקב הבאים מזרייה שבעים (בראשית מו כ) : (נו) ואחת בפרשת כי תשא, וכן הוא בפסיקתא, ובתחומא הגדפס נלקה המאמר הזה בחסר ויחיר וסירוס, לכן אחקקהו וכו"ל ואחד [בפ' כי תשא, ושנים] בחומש הפקודים, אחד במגדלים [צ"ל בדגלים] ואחד (בימי יהושע) בחילוק הארץ ע"כ. המלות בימי יהושע ומזרחות זר הן ממשתיק טועה לכן הסגרתים נחמים למען הוליאם הוזהר, גם מה שכתב שם בסוף המאמר, והדין כי תשא ראש חוץ למקומו הוא ויש למחקר, יש מקומו למעלה כאשר תחקי, ויבליקו ריש כי תשא בשם התחומא (כ"י) ג"כ בשמות ואחד במגדלים, ובס' והזכיר הלשון מתוקן כמו בתחומא כ"י, רק במקום ואחת בדגלים הביא הוא ג"כ ואחת במגדלים, ועיין בענפי יהודה שכתב על דברי אשר העירתי בפסיקתא הערה קנ"א, והאמת אתה ומ"ש שם ומה נראה מ"ש בתחומא בחילוק הארץ בימי יהושע, תיבות "בימי יהושע" יש למחקר, שכן שכן העירתי בהערה שם : (נז) ושנים בספר וידבר, בפסיקתא שם ושנים בחומש הפקודים, וכן ברבתי ג"י כמו בתחומא שלפנינו, ושנים בספר וידבר כוונתו לספר במדבר, ושתי פעמים בס' היה הס' א' בדגלים ברשע הספר, ואחד בחילוק הארץ, שאלה שאלו את רשע בני ישראל (במדבר כו ז) אלה תחלק הארץ (שם שם ג) : (נח) שנאמר ויפקדם בגללים, ויפקדם בבזק, אחר זה נמלא בפסיקתא (דף ח ע"א) ובתחומא הגדפס, כד איטן עתירין צאימריא כד איטן מסכינין דביקיא, וכן הוא במ"ר פ"ב, ובערוך ערך צוק הביא כן בשם הפסיקתא וילמדנו כי תשא, רק בסדר מהפך כד איטן מסכינין צאינין צוקיא כד איטן עתירין צאינין אמריא, ומפרש בהגדה מה צוק אכן נפל מן כל אחד ואחד ומנאן בלביז עכ"ל. וגם במקרא מוקדם ויפקדם בבזק לפני ויפקדם בגללים, ועיין יומא דף כב ע"א וברש"י שם, ובהערה קנ"ד בפסיקתא פסקא דשקלים שם כתבתי ובתחומא הגדפס כי תשא טסק ומאי צוק, אכן נפל מן כל אחד ואחד מהם ובבלביז מנאם, הוסיף אחד כאשר מלא מוצא בערוך, אולם עתה אני חוזר מזה כי איננה אפסיה, רק התחומא מספר שמות הוא הילמדנו שהיה לפני הרב צעל הערוך, ומסדר התחומא הגדפס העתיק כל ס' שמות מהילמדנו אל חוץ ספרו, לכן הוא הוא המאמר שהביא הערוך, רק הערוך כתב ומפרש בהגדה, כוונתו להילמדנו, כי בפסיקתא איטו : (נט) שנאמר ויתן יואב את מספר מפקד העם, בפסיקתא וסף עוד וחס מספר למה מפקד, ע"ש בהערה קנ"ה : (ס) אכל לעולם הבא, בפסיקתא אכל לעתיד לבא : (סא) ויתן נופת תמופנה, מוצא הילקוט שם רמז תתקפ"ה בשם התחומא, ובתחומא הגדפס אות י"ח



שפתותיך כלה (ס"ד י), ראה שבח שהקב"ה מקלס כנסת ישראל ר' יהודה בר אבא אמר הוא מקלס אותה מטמה למעלה, והיא מקלסת אותו למלמה למטה, למה כן, לפי שהיתה למטה והמלה אותה למעלה, שהיתה משועבדת בלבוש וגאלה, והיא מקלסתו למלמה למטה, שהוא נתון למעלה משבעה רקיעים, והורידה אותו אצלה, ראה שבח שהוא מקלס נופת תפופנה, אמר ר' יוחנן (סב) מהו נופת, קלונגיפי לשון יוני הוא, (סג) ר' אלעזר אמר נופת זה הדבש של צופים, יש דבש שהוא נקרא נופת צופים שהוא מעולה מכך דבש שבעולם, כך אתה מעולה מכל אומות שבעולם, (סד) נופת תפופנה [דבש וחלב תחת לשונך], אימתי בשעה שאת עסוקה בתורה: ד"א דבש וחלב תחת לשונך, בשעה שעמדו לפני הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ו), באותה שעה אמר להם הקב"ה דבש וחלב תחת לשונך, ד"א נופת, אמר להם הקב"ה כך חבתם את התורה (סה) חייכם שהיא נתנה לכם במתנה, ויתן אל משה:

[י] [ויתן אל משה]. (סו) זש"ה כי ה' יתן חכמה [מפיו דעת ותבונה (משלי יו)], וגדולה היא החכמה, וגדולה ממנה הדעת והתבונה, כי ה' יתן חכמה, אבל למו שהוא אוהב (יתן) [מפיו] דעת ותבונה. (סז) ר' יצחק אמר למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן, והיה בא מבית הספר, מצא ממדוי לפני אביו, נמל אביו חתיכה ונתן לו, מה עשה בנו אמר לו איני מבקש אלא מה שבתוך פיך, מתוך שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו, [הוי] כי ה' יתן חכמה, אבל מי שהוא אוהב מפיו דעת ותבונה. במתנה נתן הקב"ה תורה לישראל, ויתן אל משה:

[יא] [ויתן אל משה ככלותו]. (סח) אמר רב הונא אמר ריש לקיש, (סט) מה הכלה

### הערות ותקונים

הוא בסגנון אחר ע"ס: (סב) מהו טפת קלונגיפי לשון יוני הוא, וכן הוא בכ"י רומי, ובכ"י רח"ס מהו טפת קלונגימוס לשון יוני הוא, ובכולם בטעות, וז"ל מהו טפת כלה, יניפי לשון יוני הוא, וכן מובא לנכון בילקוט שה"ס שם בשם התנחומא, רק יש לתקן שם טופ לשון יוני הוא ז"ל יניפי לשון יוני הוא, והיא המלה תפופנה שפי' כלה וחכמה. ועיין ערוך ערך נמי שביא גם מאמר מר"ה כ"ז ע"ל בתחום קן נשריא היה קורין לכלה יניפי והביא ג"כ תרגום על אחי מלכנון כלה, ומה תראה גם בשמ"ר ריש פל"ו מהו יפה טופ בלשון יוני קורין לכלה יניפי, וכן בתנחומא הגדפס מהו טפת אמר ר' יוחנן לשון יוני הוא כלל יניפי: (סב) ר' אלעזר אמר טפת זה הדבש, בתנחומא הגדפס אות י"ח נשמו שורה עליה וז"ל [ר'] אלעזר אמר טפת זה הדבש של צופים, יש דבש שהוא נקרא טפת צופים] כשם שהדבש משולה כך את משולה מכל האומות: (סד) טפת תפופנה, אימתי בשעה שאת עסוקה בתורה, בגדפס הני' דבש וחלב תחת לשונך כשאתה עסק בתורה שהיא דבש וסלב ואח"כ חסרים המלות "ד"א" וז"ל ד"א כשאתה בסיני נעשה ושמע, גם הסיים שם הוא בסגנון אחר ממה שהוא לפנינו: (סה) חייכם שהיא נתונה לכם במתנה, ויתן אל משה, דרש ויתן לשון מתנה, ועיין לקח טוב (שמות לא יח) ויתן אל משה במתנה מתנה לו הוצרכה מתנה שנאמר ויתן אל משה, ועיין נדרים דף לח ע"א: (סז) זש"ה כי ה' יתן חכמה, הוספתי הסיים שהסגרתי וגמאל לנכון בכ"י רומי וכ"י רח"ס וכ"י שני של אקספארד אשר מאלף שם הוספה המאמר הזה, כי הכ"י הזה המוזכר פה בלחרונה שיה עס הגדפס, רק כי הדבר פעמים הוסף המעתיק מאחרים מתנחומא שלפניו כמו שהראה במבוא, וכן מובא בילקוט משני רמז תתקנ"ב במאמר מפיו דעת ותבונה, וגרסם שם "מדרש" וז"ל "תנחומא", וכן מאלף במדרש שמ"ר פמ"א אות ג': (סז) ר' יצחק אמר למה הדבר דומה, וכן הוא בכ"י רומי וכ"י רח"ס וילקוט משני, אולם בכ"י שני של אקספארד הגירסא ר' יצחק ור' לוי חד אמר למה הדבר דומה (כמו שלפנינו), ואח"כ הביא וחד אמר למה הדבר דומה למלך שיה לו בן בא מבית הספר נמל מנה אחת ונתן לו ח"ל בנו איני מבקש אלא מן הפסלון שבתוך פיך הוי מפיו דעת ותבונה, ע"כ. וזה נשמו בכתב יד שלפניו וכ"י רומי וכ"י רח"ס ובילקוט משני שם, רק ראה זה מאלף כי במדרש שמ"ר פמ"א אות ג' שם העתיק המאמר כמו שהוא בתוך הכ"י שני של אקספארד, בלשר היה לפניו קובץ התנחומא כמו שהיה לפני המעתיק הזה אשר הוסף אל התנחומא, ושם הגירסא הפיסולין והיא המלה pastellus פי' מן פת קפי או מיוי רקיקוס נלווים בני בלש סוקר וקנה בושם, ועיין בערך השלם ערך אפיסללין: (סח) אמר ר' הונא אמר ריש לקיש, וכו' אמר ר' הונא אמר ר' תשא רמז שז"ל בשם התנחומא, ובכ"י רח"ס בטעות אמר ר' מתנה אמר ריש לקיש, ובמדרש חיות פ"ד פסוק נפת תפופנה ר' הונא ור' חלפתא קיסריה בשם ר' שמעון בן לקיש אמרו, ובתנחומא הגדפס אות פ"ו וכן עתה במדרש שמ"ר פמ"א אות ה', אמר ר' לוי אמר רש"י, לריך לתקן אמר ר' הונא אמר רש"י: (סט) מה הכלה

הזאת מתקשטת (ע) בעשרים וארבעה תכשיטין, (עא) כך תלמיד חכם צריך להיות וזיו בבי"ד ספרים, (עב) אמר ר' לוי מהו ככלותי, מה הכלה הזו כל זמן שהיא בבית אביה היא מצנעת עצמה ואין אדם מכירה, באה להכנס לחופה מגלת פניה לאמר כל מי שיודע לי עדות יבא ויעיד לי, כך תלמיד חכם צריך להיות צנוע ככלה הזו, ומפורסם במעשיו הטובים ככלה הזו שהיא מפורסמת, ויתן אל משה ככלותו: [יב] [ויתן אל משה ככלותו]. (עג) אמר ר' אבהו כל ארבעים יום שעשה משה מעלה, היה לומד תורה ושוכחה, אל"ל משה רבונו של עולם הרי יש לי מ' יום ואינו יודע שום דבר, מה עשה הקב"ה כשהשלים מ' יום, (עד) נתן לו את התורה במתנה, ויתן אל משה: שני לוחות העדות, (עה) כנגד שמים וארץ, כנגד חתן וכלה, כנגד שני שושבינין, כנגד העולם הזה והעולם הבא, לפיכך שני לוחות העדות: לוחות אבן. (עו) בזכותו של יעקב, שכתוב בו משם רועה אבן ישראל (בראשית מט כד): והלוחות מעשה אלהים הזמ (שמות לב טו), (עז) בכל יום ויום בת קול ויצאת מהר חורב, ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא גזוף, [שנאמר] מעשה אלהים, (עח) שהם מלאכתו של הקב"ה: [חרות על הלוחות], מלו הדות, (עט) ר' יהודה ור' נחמיה ורבותינו, ר' יהודה אומר חירות מן המלוכות, ר' נחמיה אומר חירות ממלאך המות, (פ) ורבותינו אמרו חירות מן היסורים:

[יג] וירא העם כי בושש משה (שמות לב ה), (פא) מהו בושש, באו שש שעות ולא ירד משה, לפי שהתנה משה עמהם ואמר להם לאחר מ' ימים אביא לכם את

### הערות ותקונים

כלה הזאת מתקשטת, דרש ככלותו לשון כלה ובתחומא הגדפס הנירסא ככלתו כתיב חסר, ועיין רש"י כי תשא ל"א י"ח: (ע) בעשרים וארבעה תכשיטין הנזכרים בישיעה (ג יח יט כ כא כב כג כד), ומונה גם תורה ומעשה ופסיוני: (עא) כך תלמיד חכם צריך להיות וזיו בבי"ד ספרים, במדרש חזית הגי' כך ת"ח צריך שיהא רגיל בכ"ד ספרים, ובגדפס נוסף. ספק וחזיו, ומובא גם ברש"י כי תשא ל"א י"ח, והוא גורס אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים: (עב) אמר ר' לוי, וכ"ה בכ"ו רומי וכ"ה רח"ם, ובגדפס הגי' ד"ל ככלתו מה כלה זו, ובשמ"ר אמר רשב"ל, ובחזית שם ר' חונא בשם רשב"ל בודליא היתה הגי' ר' הונא בשם רשב"ל כמו במאמר שלפניו ואח"כ נשתבש ונעשית ר' חונא במקום ר' הונא, ויש לתקן ככל המקומות כמו שהוא לפנינו בכ"י: (עג) אמר ר' אבהו מובא בגדפס שם ובמדרש שמ"ר פמ"א אות ו' וכן גם' והסדר (דף קפו ע"א) ועיין בבלי נדרים דף נח ע"א בשם ר' יוחנן: (עד) נתן לו את התורה כמתנה שנאמר ויתן אל משה, בתחומא הגדפס וכן בשמ"ר שם נוסף אחר זה וכי כל התורה למד משה והלא כתיב ארוכה מארץ מדה (איוב יא ט) אלא כללים כללים למדה הקב"ה למשה שנאמר ככלתו, וכתב שם הרד"ל כללים למדה כמ"ס בספרי האלוני על פסוק יערוף כממר לקחי רי"א יעשה אדם התורה כללים ט': (עה) כנגד שמים וארץ, עיין נדרים רבה פ"ג ס"ו ס"ז, ובחדושי הרד"ל, ובתחומא הגדפס עקב אות י' נוסף שם כנגד שני ספרים כנגד שתי תורות תורה שנכתב תורה וזוהר שבעל פה: (עו) בזכותו של יעקב, בגדפס לוחות אבן למחן מהן האבן שרובן של שושנין הכתובים בה נסקלה, במדרש שמ"ר פמ"א אות ו' סיים עד ד"ל לוחות אבן בזכות יעקב שנאמר אבן עקבא צדקא רועה אבן ישראל, ד"ל כל מי שאינו עושה לחיו כאבן הוא אינו. וזה לתורה, וגרסא כי נשמח מן התחומא הגדפס, כי מובא גם כן' והסדר (דף קפו ע"א), ודבריו טעמים מן התחומא הגדפס או מן הילמדנו, כי התחומא מן' שעות הוא כולו נשחק מן הילמדנו שעות, וכן נמלך בתחומא הגדפס עקב אות י' נהרצת נדרים ע"ס, ומה שהביא כל מי שאינו עושה לחיו כאבן כמ"ס לוחות דרש לשון לחיים, ועיין שריון דף נד ע"א, וברש"י שם ושם הנירסא כאבן זו שאינו נמחית, וגם בגל ס' והסדר בבוא כמו שפ"ה צדקא צדקא, ובכ"י רומי נוסף בלדו ד"ל לוחות אבן, כל מי שאינו [משום] לחיו כאבן אינו וזה לדברי תורה: (עז) בגל יום ויום נח קול יולדת, בגדפס ובשמ"ר ובאבות פ"ז מ"ב ובפתיחה ב' דאיהו מובא זה בשם ר' יוסעב קן לוי: (עח) שהם מלאכתו של הקב"ה, בגדפס סיים כאדם שאמר לחבירו מה מלאכתו של זה כסף נכתב כך מלאכתו של מלכי המלכים עסק בתורה, ובכ"י רומי נוסף בלדו כאדם שאמר לחבירו מה מלאכתו של פלוני וכן אומרים זהכי כספי כך היא מלאכתו של הקב"ה, ובס' והסדר (דף קפו ע"א) מה מלאכתו של פלוני כסף נגר חנך כך מעשה אלהים: (עט) ר' ייבדה ור' נחמיה ורבותינו, מובא בתחומא הגדפס, ובשמ"ר וצילקס מן השא צויל"ר פ"ח במ"ר פ"ח חיות פ"ח שדר"ל פמ"ס וכן בתחומא שלח מ' י"ז, ובס' והסדר (דף קפו ע"א) חסר מאמר של רבנן: (פ) ורבנן אמרי חירות מן היסורים, בגדפס ובשמ"ר נוסף אחר זה מאמר בשם ר' אלעזר גט של ר' יוסי הגלילי ע"ס: (פא) מהו בושש בלוי שש שעות, נהנה בב"ר סוף פ"ח אות ו' וירא

התורה, כיון שבאו שש שעות ולא ירד, מיד ויקהל העם על אהרן, (פא\*) רבותינו אמרו בא ששן ועירבב את העולם, ודראה להם כמו משה (פב) תלוי מן הארץ ומסתו באויר, והיו מראין אותו באצבע, ואמרו כי זה משה האיש, באותה שעה אמר להם חור (פב\*) קשה עורף (פג) אין אתם נזכרים מה עשה לכם, עמדו והרגוהו, (פד) ונתכנמו על אהרן, שנאמר ויקהל העם על אהרן וגו' (שמות לג ה), אמרו לו אלהים מוטב, ואם לאו אנו עושין לך כשם שעשיתו לאחר. וירא אהרן (סס סס ט), ראה מה שעשו לחור, ויבן מזבח (סס), (פה) הבין מזבח, בקשו לבנות עמו, אמר דהן הניחו לי ואני עושה אותו מעצמי (פו) שאין מי שיבנה אותו עמי, (פז) ואהרן נתכוון לומר עד שאני בונה אותו משה יורד, בנה אותו ולא ירד משה, (פח) מיד וישכימו ממחרת וגו' [וישב העם לאכול] (סס סס ו), (פט) כל מקום שאתה מוצא ישיבה שם תמצא קלקלה, (צ) שנאמר וישבו לאכול להם (בראשית לו כה), מה (קיקלון) [קלקול] היה שם, שמכרו את יוסף, ובמקום אחר כתיב וישב ישראל בשמים (נמדבר כה ה), ובה קלקול היה שם, ויהל העם לזנות (סס), ואף כאן וישב העם, ישיבה של ע"ז, אמר הקב"ה למשה הם כמו לצהק בע"ז ואתה יושב, (צא) (קום) לך רד (שמות לג ז), באותה שעה בא משה לירד וראה מלאכי חבלה ונתיירא לירד, שנאמר כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט ט), מה עשה הלך ואחז את הכסא, שנאמר מאחז פני כסא [פרשו עליו ענגו] (איוב טו ט), (צב) והגין עליו הקב"ה ופירשו מזיו שכינתו עליו, בוא וראה כמה גרמו עונות, (צג) אתמול היה משה מננה בהם, ועכשיו נתיירא מהם, כי יגורתי [מפני האף והחמה]. (צד) חמשה מלאכי

### הערות ותקונים

העם כי בשש שעות ולא בא משה, ומובא כלשון התנחומא כ"י שלפנינו בשמ"ר כמ"א אות ו' ונתחומא כי תשא אות י"ט הוא בזהבכת דברים ע"ש ועיין שנת דף פס ט"א, ועיין שמונה עיין ברכ"י על התורה וברכ"י שנת שם ותוס' ד"ה לנכס, וברכ"י שני של אקספארד מוסף המאמר הזה לפני אות י"ט ולקוח מן התנחומא כ"י שלט: (בא\*) רבותינו אמרו בא ששן ועירבב את העולם, כן הוא גם ברכ"י רומי ורח"ס ובגמרא שם ועיין ברכ"י שם על בא ששן, וברכ"י שני של אקספארד השמן מלא ידו בזהב שעה, וכן תמצא כן בשמ"ר שם ברכ"י אמרי השמן מלא את ידיו ואתה שעה, פ"י מלא מקום להשפוחם, וגם מזה תראה כי בעל מסדר משמ"ר היה לפניו הג' נתחומא כ"י כמו שהוא בקובץ ב' של אקספארד: (פב) תלוי מן הארץ כו', בשמ"ר שם הנירסא תלוי בין השמים ובין הארץ, (פב\*) קשה עורף, כן הוא ברכ"י רומי ורח"ס, אולם ברכ"י שני של אקספארד הנירסא כדדתי נואר, וברכ"י רומי נרסא בלדו אחרי המלות קשה עורף, "קדוהי נואר" ובשמ"ר שם קליעי נואריא, ופי' המ"כ קסיעי וכדדתי נואר שאין אתם זוכרים את הראשונות, ובעל יד"מ קליעי נואריא פ"י לשון קשי עורף, והר"ו כתב קליעי נואריא מורידים מחווי"ם, ומה שחשבה לחתוך הנואר, והרד"ל כתב קליעי נואריא פ"י מחווי"ב מיתב וכלדו כנר ראשיים קמועיס, וע"ש גם בחזו"ש הרס"ס: (פג) אין אתם נזכרים מה עשה לכם, ברכ"י שני של אקספארד גם בשמ"ר אין אתם נזכרים כמה נסים עשה לכם (ובשמ"ר מה נסים ז"ל כמה נסים): (פד) ונתכנמו על אהרן, עיין סנהדרין דף ו', ויר"פ פ"י פדר"א פמ"ה: (פה) הבין מזבח, ברכ"י שני של אקספארד ובשמ"ר מהו מזבח, מן הזכות לפניו, ועיין בפ"י הרד"ל שכתב ויראה מלשון יראה ויבן מלשון בינה, ועיין ב"ד פל"ד סף אות ח', ואת מזבח אלה מה זכור, עיין ויר"פ פ"י ומובא גם ברכ"י פה"ל כי תשא ל"ב ה' וכן הביא שם בדרש ויבן מזבח (פז) שאין מי שיבנה אותו עמי, ברכ"י שני של אקספארד ובשמ"ר שם שאין כבודו של מזבח שיבנה אותו אחר עמי: (פז) ואהרן נתכוון לומר, ברכ"י שני של אקספארד ואהרן נהטון לסתור שמה בין כך משה ירד, ובשמ"ר ואהרן נהטון כד' לאחר הדגרים, אמר עד שאני בונה לעמי משה ירד, ועיין בפרי"ש פה"ל שם: (פח) מיד וישכימו ממחרת וגו', הוספתי סיפא דקרא וישב העם לאכול, אולם ברכ"י שני של אקספארד ובשמ"ר הג' מיד וישכימו ממחרת והגבינו לזוח חקן השכינת השמייה כל עליהם (לפריד ז' ז), ואח"כ מהחיל וישב העם לאכול בע"ז כל מקום שאתה מוצא ישיבה כו': (פט) כל מקום שאתה מוצא ישיבה, עיין סנהדרין דף ק' ע"א ב"ד פל"א אות ו' תנחומא הגדפס וישב ס' ה' ספרי סוף בלק פדר"א פמ"ו: (צ) שנאמר וישבו לאכול להם, לפני זה טופס שם שכן מצינו בדור המגדל, שנאמר וימלאו בקעה בחרץ שנער וישבו שם (בראשית יא ב), ומה תקלה היתה שם ויאמר הבה נבנה לו עיר (שם ט ד): (צא) קום לך רד, הסגרתו מלת קום, ובדגרים פ' י"ב כתיב קום רד: (צב) והגין עליו הקב"ה ופירשו מזיו שכינתו, דורש פרשו נסריקין פרש זו, עיין שמ"ר פמ"ב אות ד' מהו פרשו נסריקין פרש רחם שדי וזו ענו עליו: (צג) אתמול היה משה מננה בהם, עיין מ"ב בשמ"ר שם ובפ"י מהר"ו: (צד) חמשה מלאכי חבלה הן, מובא בליקום כי תשא שם בשם התנחומא, וגם שם הג' אף וקוף ומשכיר ומשחית ותמה, וכן הוא ברכ"י רומי וברכ"י רח"ס, אולם ברכ"י שני של אקספארד ובתנחומא הדרפס פ"י

חבלה הם, אף וקצף ומשביר ומשחית וחימה, (צח) הזכיר משה ג' אבות, (צו) והלכו ג', ונשתתיר אף וחימה, אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם עמוד אתה באחד ואני באחד, שנאמר קומה ה' באפך (ההלים י:), א"ל הקב"ה לך רד, ירדה היא לך, א"ל למה, א"ל כי שחת עמך, (צו) א"ל משה עכשיו הן עמי ואינן עמך, שוב מחרון אפך, אמר ר' שמעון בן יוחי (צח) לא זו משה מהתפולל עד שנרצה לו הקב"ה, (צמ) אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי שהיה יצר הרע מצוי בכם חטאתם לפני, אבל לעולם הבא אני עוקר מכם, שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר (יחזקאל טו):

[יד] ויאמר משה אל ה' ראה אתה וגו' (שמות לג יב). כתיב (ק) חשבתי ימים מקדם (ההלים עז ו), אמרה בנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם וישבת אני וטחשבת (קא) לכמה שנים גאלתני ממצרים, לכמה שנים גאלתני מיוון, חליתי היא שנות ימין עריון (סס סג יב), (קב) אמר ריש לקיש אם חולים הם יבולים הם להתרפאות: ד"א חליתי היא. (קג) אמר ר' אלכסנדר כל הדברים האלה שבאו עלינו על ידי שלא חלינו להקב"ה, ואין הלשון הזה אלא לשון תפלה, שנאמר ועתה חלו נא פני אל (מלכי ס ב), (קד) הלעולם יונה אדני ולא יוסף לרצות עוד (ההלים סג ה), (קה) לשעבר כשהיה

### הערות ותקונים

סי' כ' ובשמ"ר שם הגירסא חף וחימה וקצף והשמד והשחת, ועיין בחדושי הרש"ש שכתב ודע דבילקום כאן הגירסא משבר תחת השמד דכאן, והיא היתה נראית עקבית, אשר בזה מכיונים שמוחס בשמות אשר קראה להם בגמרא שבת דף נה ע"א לבד שם מכלה השפי' הנוסף קם לשיטתם, אולם גם בקהלת נפסקו ועוב משטיס בגירסא כמו בכאן בשמ"ר, וכן לקמן פמ"ד, ועיין מש"כ שם דליף לכו מקרא לבן גראה וימר להנים בגמרא וילקום כמו דליתא כאן, ובפ' עקב הגירסא במדרש מכלה תחת השמד, ורש"י בפרק א' פמ"ה חושב ה' מלאכים קצף חף חימה משחית חרון, ועיין שם בביאור הרד"ל אות כ"ג: (צח) הזכיר משה ג' אבות, מפורש בתנחומא הגדפס אות כ' כיון שהזכיר אבות ואמר זכור לאברהם ליתחק ולישראל: (צו) והלכו ג', בגדפס מיד נגרשו ממנו שלשה, ובשמ"ר שם אותה שעה בלו שלשה האבות ועמדו בשלשה מהם: (צו) א"ל משה עכשיו הן עמי ואינן עמך, כ"ה בכ"י רומי וכו"י רח"ס, ובכ"י שני של אקספארד ובשמ"ר א"ל משה אתה קורא אותם עמי אינן אלא עמך, וכן בכ"י רומי נוסף בלדו "אינו עמי אלא עמך": (צח) לא זו משה מהתפולל עד שרצה לו הקב"ה, ובשמ"ר לא זו משה מהתפלה עד שקראן הקב"ה עמו שנאמר ויחנס על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, וכן נוסף בלדו של כ"י רומי: (צמ) אמר הקב"ה בעולם הזה בו, כן הוא בכ"י רומי ובכ"י רח"ס ובילקום ובשמ"ר, אבל בכ"י שני של אקספארד הני' אמר הקב"ה בעולם הזה על ידי יצר הרע ישראל חוטאין ולעתיד לבוא אני עוקרו מהם ואזן להם לב בשר [5] והסירותי את לב האבן ונתתי להם לב בשר, ועוד חין חוטאין לפני שנאמר ולא ילמדו עוד (איש את אחיו ואיש את רעהו) [איש את רעהו ואיש את אחיו] לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטס ועד גדולם נאם ה' כי אכלה לעונם להתחללם את אזור עוד (ירמיה לא ג) ע"כ: (ק) חשבתי ימים מקדם, מובא בילקום ההלים רמז תתס"ז בשם התנחומא: (קא) לכמה שנים גאלתני, בילקום שם השמיים המעתיק מן לכמה שנים הראשון עד לכמה שנים השני, ושם הג' לכמה שנים גאלתני מבבל ממדי ומיוון, ובכ"י רומי ובכ"י רח"ס גם בכ"י שני של אקספארד אשר שם נוסף הנאמר הזה במלמע אות כ"ו המתחיל ומשה יקח את האהל הוא כמו לפנינו: (קב) אמר ריש לקיש אם חולים הם יבולים הם להתרפאות, וכו"י בכ"י רומי וכו"י רח"ס, ובילקום תהלים שם בשמות אמר ר' לוי ונ"ל אמר ריש לקיש, והיה כתוב ביר"ה אר"ל והיני' אה"כ המעתיק או המדפיס אמר ר' נטוי, ובכ"י שני של אקספארד אמר ריש לקיש אם חולים הם יבולין להתרפאות והא אינם חולים אינן יודע מה לעשות, ואומר חליתי היא, והלשון נשתבש, ובפסיקתא פסקא ותאמר ליון (דף ק. פ"ב) מובא גם בגמרא הזה בשמו ואומר חליתי היא שטת ימין עליון, אמר ריש לקיש אם חללים הם אית סברא דמאן דהשם סופיה דמחסיא אם שטיי דימין היא לית סברא, סי' אם חללים בעלמא הן יש חקיה סקופו להתרפאות, וע"ש בהערה י"ח: (קג) אמר ר' אלכסנדר, עיין בפסיקתא שם (דף קל ע"א) ושם מובא מאמר של ר' אלכסנדר: בשם ר' שמואל בר נחמני, ובשם ר' אלכסנדר מובא שם מאמר אחר, וע"ש בהערה י"ג שהעירותי במדרש איכה בפסוק בכה תבכה הסדר, מאמר ר' שמואל בר נחמני הוא בשם ר' אלכסנדר וכן להפך ע"כ. ומתנחומא שלפנינו יש גם ראייה שגירסת איכה דתני היא הנכונה, וכן יש לתקן בפסיקתא שם: (קד) הלעולם יונה ה', בכ"י שני של אקספארד נוסף לפני זה, "השכח חטת אל (ההלים סג י) שכתה אותן הדברים שאמרת וחתתי את אשר אחון, האשם לנחם חסדו (סג ס) אמר ר' לוי לשון יון הוא כשם שאת אומר אפים" והא"כ הביא כמו שלפנינו הלעולם יונה ה', וזו הוספה חילונית שהוסף אחד, כי הלעולם יונה ה' הוא מוקדם בקרא (ההלים שם פסוק ח) גם הכתוב האשם וגו' מוקדם להכתוב השכח חטת אל, ועיין בפסיקתא שם (דף קל ע"א) ובהערות שני שם: (קה) לשעבר כשהיה

## פרדש כי תשא תנחומא נח

משה כועס עם ישראל, היה הקב"ה מציב אותו, (קו) שנאמר ושב אל המחנה וגו' (שמות לג יא): ויאמר משה אל ה'. למה הדבר דומה למערה שהיא נתונה על שפת הים ומלא אותה, מכאן ואילך הים נותנת למערה, והמערה תצורת לים, ויאמר ה' אל משה, ויאמר ה' אל משה, ויאמר משה אל ה' :

[טו] [ויאמר משה אל ה']. מה כתיב למעלה מן הענין, ויאמר ה' אל משה אמור אל בני ישראל אתם עם קשה עורף [וגו'] ועתה הורד (נא) עדיך (שמות לג ט), מהו עדיך, (קו) אמר ר' שמעון בלי זיון שנתן להם הקב"ה, ושם המפורש חקוק עליו, מיד ויתנצלו בני ישראל את עדים (שס טו ו), (קח) כשראה משה שאבדו את המתנה טובה, אף הוא כעס עליהם: וימשה יקח את האוהל [וגו'] הרחק מן המחנה (שס טו ו), (קט) כמה היה רחוק מיל, שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה (יטסג ד), למה כעס עליהם משה, אלא כך אמר משה מנודה לרב מנודה לתלמיד, (קי) ריש לקיש אמר משל למלך שהיה לו (קיא) ליון אחד, בדרו במלך, מה עשה שר צבא שלהן, נטל (קיב) סיגנון של מלך וברח, כך משה כשעשו ישראל אותו מעשה נטל את המשכן והלך לו: והיה כל מבקש ה' (שמות טס), כל שמבקש משה אין כתיב כאן, אלא כל מבקש ה', מלמד שכל המקבל פני זקן מלא תורה, כאילו מקבל פני שכינה, כי אפילו המלאכים והשרפים והגדודים היו מבקשים אותו ליטול ממנו רשות לצאת, ואומרים אלו לאלו הרי הוא במשכנו של משה, כמה ולבנה מבקשים ליטול רשות לצאת לעולם הולכים אל האוהל, והיה כל מבקש ה' [יצא אל אוהל מועד אשר מחוץ למחנה]: והיה כצאת משה (האוהל) [אל האוהל] (שס טז ח). היו עומדים על הצדדים ומכבדו אותו ואומרים אשרי יולדתו של משה מה הוא רואה בו, והיה כבוא משה [האוהל] ירד עמוד הענן (שס טז ט), היו יודעין שהשכינה נגלית על משה, וקם כל העם (שס טז י). א"ל הקב"ה משה שוב אל המחנה, א"ל איני חוזר, א"ל הקב"ה הוי יודע כי יהושע במשכן, למה הדבר דומה, למסורונא שקצפה על המלך, ויצאה לה הוי' מפלשין, והיתה מגדלת יתומה אחת בפלשין, שלח המלך אחר המסורונא ואמר לה שובי אל הפלשין, ולא בקשה לחזור, אמר לה אני אומר דך שתשובי, ואין את רוצה הוי' יודעת שהיתומה נתונה בפלשין, כך ודבר ה' אל משה פנים אל פנים (שס טז יא), מה דובר, שוב אל המחנה, ולא היה מבקש לחזור, א"ל הקב"ה אני אומר לך לחזור, ואין אתה מבקש, דייך יהושע באוהל מועד, א"ל משה רבונו של עולם לא בשבילך כעסתי עליהם, ראה אתה אומר אלי, ראה שאין אתה יכול להניח אותם, א"ל הקב"ה

### הערות ותקונים

משה כועס, עיין בפסיקתא שס (דף קכס ע"ב), ובכ"י שני של אקספארד הנידסא לשעבר כשהיה משה כועס על ישראל הקב"ה מראה אותו שנאמר וידבר ה' אל משה פנים אל פנים ושב אל המחנה אמר לו הקב"ה שני הפנים רוחות, לא כך אמרתי לך כשהיה נכעם תהיה מראה אותי ואף אתה כעסת, א"ל משה רבש"ע לא אתה כעסת עליהם תחלה, אמר לו הקב"ה לך התרלה להם שוב אל המחנה, אמר ר' אחא ברוחא שעה מלא משה ידיו לרצו עם הקב"ה, אמר לו ראה שאין אתה יכול להניח אהבתך מהם אפילו שעה אחת: (ק) שנאמר ושב אל המחנה, בכ"י רומי נוסף בלדו, "עתה כשהקב"ה כועס על ישראל משה מראה אותו, שנאמר ויאמר ה' אל משה למה הדבר דומה למערה כו', וכאשר הוא לפניו כן הוא גם בכ"י רח"ס ותחיל מן ויאמר משה אל ה' מאמר חדש ור"ל בכל מקום את מנאל וידבר ה' אל משה ויאמר ה' אל משה וכן כתיב ויאמר משה אל ה' ועל זה הביא המשל, ובתנחומא יש לתקן שז"ל [כך] וידבר ה' אל משה ויאמר ה' אל משה [ובאן] ויאמר משה אל האלהים: (קו) אמר ר' שמעון, קן הוא בכ"י רומי, אולם בכ"י רח"ס וי" שני של אקספארד אמר ר' שמעון כי יוחאי: (קח) כשראה משה, מנאל צילקס כי תשא רמו שז"ל בשם התנחומא, והציג בראש ריש לקיש אמר, אולם לפניו גם בכ"י רומי ורח"ס מנאל כי ריש לקיש אמר רק המשל, והמאמר מנודה לרב מנודה לתלמיד מנאל גם בראש"ע עה"ת כי תשא ל"ז ו': (קט) כמה היה רחוק מיל, וכן מנאל בראש"ע על התורה והוא תהום שבת, ועיין רש"י ביהושע ג', ולזה טון יב"ע שם תריץ אלפין אחי: (קי) ריש לקיש אמר, עיין בהערה שלפניה: (קיא) לגיון, מנה יונית ורומית legion עשעשע (רעגיוסנט): (קיב) סיגנון, פי' signum גם ודגל, והערוך ערך סנסס הביא בשם הילמנדט שחי חלוצות והוא צ"ב בהעלתך (ולפניו ליתא) לגיון שמרד במלך מה עשה הסגנורים נטלו סגנים ובחרו קן משה ראה שכפרו ישראל ועשו העגל נטל אהלו וברח ומשה יקח את האהל עמ"ל, והוא מנאל כהמאמר שלפניו

## הערות ותקונים

שפטינו: (ק"ג) אמר ר' יוסי דר הלפלא, מוצא בילקוט רמז שצ"ה בשם התנחומא וכן מוצא בנדרים כ"ו: (קיד) מקומי ספלה לי ואין אני ספל למקמי, ב"ר פס"ה אה"ח, שמ"ר פמ"ה אה"ו, שו"ס מזמור ז', כסיקתא דבתי פכ"א, וילקוט וירא רמז קי"ז, וילקוט תהלים רמז תתמ"א, חזקוני רמז הקס"ג, התנחומא הנדרים אה"ח כ"ו, וכן מוצא בעמך ערך מקום בשם הילמדנו, והוא המאמר התנחומא הנדרים, וזהו המאמר כוון רש"י כי תשא ל"ג כ"א, ובמדרש שמ"ר שם י"ט לתקן במקום אמר ר' יוסי דר חנינא ז"ל וזהו: ויוסי דר הלפלא: (קפ"ו) הסובל כל טובי מדת הפורענות, וכו"ה בכ"י רומי, אולם בכ"י רח"ס ויבליקוט בשם התנחומא ובשמ"ר פמ"ה אה"ו כל טובי מדת הסוב ומדת הפורענות, ובתנחומא הנדרים אה"ח כ"ו, וכל טובי מדת הסוב ומדת הפורענות, ולדעת י"ט לתקן וכו"ל טובי הוא מדת הסוב כל טובי מדת הפורענות: (קצ"ו) באתה שעה הראה לו הקב"ה כל האורות, מוצא בנדרים אה"ח כ"ו ובשמ"ר פמ"ה אה"ו ויבליקוט שם בשם התנחומא: (ק"י) אני טהן לו משע, בכ"י רומי וכו"י רח"ס וילקוט כי תשא ובשמ"ר התנחומא הנדרים אני טהן לו משכרו: (ק"ח) אשר נסון אין כתיב כאן, כן הוא גם בכ"י רומי, אולם בכ"י רח"ס ויבליקוט בשם התנחומא הנדרים אשר נחון אין כתיב כאן, וכן תנחומא בפנים, ופי' את אשר נחון שבעת שהוא כבר נחון על ידי משיבי הכוכבים כל עומה, אבל את האש האין פי' את אשר יאמר רחמי עלי לנשע ואע"פ שאינו כדאי, וזהו כוון רש"י בפירושו כי תשא לו י"ט וחמתי וכו"י אשר נחון רחמי אה"ח שפד"ה לוח, ובשמ"ר נשמן זה, וכו"ל שם וחמתי את אשר נחון אין כתיב כאן אלא אשר אה"ח למי שהי מבקש לחון: (ק"ש) ולעולם הבא אני מראה הסוב שהוא נפון להם אמר דוד מה רב טובך, כ"ה בכ"י רומי ויבליקוט, ובתנחומא הנדרים הנירפא אבל לעולם הבא [מראה הסוב שהוא נפון להם] ומעולם לא שמש (ולא) [לא] האינו עין לא ראתה אלהים ואתך ישעה למחכה לו (ישעיה סד ג) ובכ"י רח"ס מוצא זה הכהוב על גבול האה"ח מראה לו שערן של ירחים, ובשמ"ר נשמן הסיוס הזה: (קכ) וזה"ל אכתב לו רובי ורורתי, מוצא בילקוט כי תשא רמז תל"ב בשם התנחומא, וכן העתיק בגל המסדר את השמ"ר בריש פמ"ו כל המאמר כה"ה שהוא לפנינו בתנחומא כ"ה, רק בקצת שינויים, במקום יהאדם והתלמוד בשמ"ר התלמוד ואגדה, במקום מה שישאל תלמוד וזה"ל לרבו בשמ"ר אפילו מה שהתלמוד הוא לרב, וכן משלמה משה בשמ"ר מאחר שלמה מפי הקב"ה, וכוון כן עוד שינויים קטנים אשר המסדר משמ"ר הציג כרצונו, אבל בתנחומא הנדרים אה"ח ל"ד ובתנחומא הנדרים פ' וירא אה"ח וכן בתנחומא כ"ה וירא אה"ח ו', ובפסיקתא דבתי ריש פ"ה פסקא ויהי ציוס כלות משה נמא המאמר בשם ר' יהודה הלוי דר שלום בנכנן אהר, וכן איתא שם אמר ר' יהודה הלוי דר שלום בשמ"ר הקב"ה למשה כה"ה בנדרים כ"ה

אלא שגלוי הוא לפני שעתידיים אומות העולם לשלוט בהם, וליטול אותה מהם, ויהיו בני באומות העולם, אלא הבקרא הן להם בכתב. והמשנה וההגדה והתלמוד על פה. ויאמר ה' אל משה כתב לך, זה מקרא, כי על פי (שמות לד כ), המשנה והתלמוד, שהן מבדילין בין ישראל לבין אומות העולם: (קבא) (שנאמר) כתב לך. הלוחות הראשונים אני כתבתי אותם, שנאמר כתובים באצבע אלהים (שמות לא יח), אבל השניים את כתוב שלך, למה הדבר דומה למלך שנשא אשה (קכב) וכתב לה גמיוס (פי' כתובה) על שר, לא עשה אלא קלקלה ופירדה, בא שושבינה וריצה אותה צמלך, אמר זה המלך הרי נתרציתי, (קכג) אלא לך ועשה גמיוס אחר: כתיב לך. בזכותך אני נותן להם את התורה, (קכד) אמר ר' יוסי בן חלפתא הוא שמשה אמר להם (קכה) ואכתוב על הלוחות (ויניס יג): ד"א כתוב לך את הדברים. (קכו) כל מקום שנאמר דבר דברי דברים, תוכחות הן, כתיב דבר ה' אשר היה אל הושע (השע א ה), מה כתיב שם, כי אתם לא עמי (שס טס), כתיב דברי ירמיהו (ויניס א ה), מה כתיב שם, אשר צמות למות (סס טו ט), כתיב שם אלה הדברים (ויניס א ה), מה כתיב שם, מזי רעב וגו' (סס נג כז), [ית] כתב לך את הדברים האלה [כי על פי הדברים האלה וגו']. (קכז) ר' יוחנן ור'

### הערות ותקונים

משה שחלף המשנה בכתב, ולפי שמה הקב"ה שאומות העולם עתידין לתרגם את החזרה ולהיות קוראין בה יונת וזה אומרים לנו ישראל ועד עכשיו המאזנים משוין, אמר להם הקב"ה לאומות העולם אתם אומרים שחלף בני איני יודע אלא מי שמספורין שלי אללו הם בני, ואילו הוא, זו המשנה שחלף על פה והכל ממך לדרוש אמר ר' יהודה בר שלום א"ל הקב"ה למשה מה את מבקש שחלף המשנה בכתב, ומה בין ישראל לאומות העולם, שנאמר אכתוב לו רובי תורת וכו' כמו זר נחשבו, אלא תן להם מקרא בכתב ומשנה על פה, כתוב לך את הדברים הרי מקרא, כי על פי הדברים האלה, הרי משנה על פה, ע"כ: (קכ) שנאמר כתב לך, מלת שנאמר הסגרתו כי מיוחדת היא ומן כתב לך מתחיל מאמר חדש, וכן הוא בעשות ככ"י רומי וככ"י רח"ס, כי המעתיקים חשבו שמוסב למעלה והוסיפו מלת שנאמר, אולם הוא לנכון בלוקס כי השא שם ובשמ"ר בני מלת "שנאמר", וכן מנאל המאמר הזה טפח ככ"י שני של אקספארד (בין אות ל"ג ובין אות ל"ד) ונלדו כרשם שם "מכאן על ד"ר ש"ה אכתוב לו איני בדפוס", וגם שם מתחיל לנכון כתב לך הלוחות הראשונים כתובים באצבע אלהים ט': (קכב) וכתב לה גמיוס "פי' כתובה" המלות האלה הסגרי כי הם הוספת המעתיק וליהא ככ"י רומי וככ"י רח"ס וככ"י שני של אקספארד, וככ"י רומי כתוב ג"כ גמיוס, וככ"י רח"ס גמיוס, כתפרדה אותם ונעשית וו, וככ"י שני של אקספארד גמיוס, אולם כל הסתמאות משוכות הן וז"ל גמיוסן או גמיוסן, וזילוקס פ' כי תשא מובא לנכון גמיוסן, ובשמ"ר פמ"ז גמיוסן, ועיין בפסיקתא פסקא החודש (דף נב ע"ב) ומה שכתבתי שם בהערה קע"כ כי המלה היא יונת עטאמאץ ופתיחה שער פאזין, והגירסא גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן גמיוסן שחער שם יד ידי הרב הגדול מוה"ר ר"ח ד"ר קאהוס: (קכג) אלא לך ועשה גמיוסן אחר, גמ פה ז"ל גמיוסן או גמיוסן, ובשמ"ר סיים אחר המלות אלא עשה לה גמיוסן ולואי אתן בו ידי ה"ה ואכתוב על הלוחות, המ"כ כתב ולואי ומי יתן שאתרעה שאתן בו ידי, וכן ככ"י שני של אקספארד סיים כן והלואי אתן בו ידי ע"כ (תרגם לו תרגם לווי, ולפניו הלואי), והסיוס ה"ה ואכתוב על הלוחות הוא מיוחד, ועיין בהדושי הר"ד במדרש שמ"ר שם, ונשתרבה מן המאמר של ר' יוסי בר חלפתא שיהי כתוב על ויכתוב על הלוחות בלדו, ואכתוב על הלוחות" ומוכא פתיחה שאל במקומו, עיין הערה קכ"ה, וזילוקס כי תשא שם הוא כמו לפניו, בהתחומא כ"י, רק אחר ה' הביא כתוב לך בזכותך אני נותן להם את החזרה, ים לתקן שז"ל כתוב לך בזכותך אני נותן להם את החזרה: (קכד) אמר ר' יוסי בר חלפתא, כ"ה גס ככ"י רומי וככ"י רח"ס, אולם ככ"י שני של אקספארד ובשמ"ר שם הגי' ר' שמעון בן חלפתא: (קכה) ואכתוב על הלוחות, ככ"י רומי ורח"ס וככ"י שני של אקספארד מובא הכתוב ויכתוב על הלוחות (שמות לד כח) וכן בשמ"ר שם מובא הכתוב ויכתוב על הלוחות, ועיין בהערה קכ"ג, ואחר סיוס המאמר הוא שמהא אמר להם, ואכתוב על הלוחות (או ויכתוב על הלוחות כמכנה הראשון ויתנס ה' אלי) מנאל ככ"י שני של אקספארד וכן בשמ"ר שם הוספה ולי נהנתי עמכם עין מובא ונחתי אותה לכם לך נאמר כתוב לך בזכותך: (קכו) כל מקום שנאמר דבר דברי דברים תוכחות הן, מובא גס בשמ"ר שם, ושם הגירסא כל מקום שכתוב דבר דברים הדברים אלו תוכחות הן, ונשמעו שם הראיות המכוננים, ועיין פסרי"ש דברים וד"ר פ"א: (קכז) ר' יוחנן ור' יהושע ור' שמעון אומרים, כן הוא גס ככ"י רומי, אולם ככ"י רח"ס ר' יוחנן ור' יהודה ור' שמעון, וככ"י שני של אקספארד ר' יוסי ור' יהודה חד אמר כו', ר' יהודה אומר כו', ובשמ"ר ג"כ הגי' כמו ככ"י שני של אקספארד רק שם ר' יוחנן ור' יהודה בר שמעון אמר כו', וכן ים לתקן לפניו בהתחומא ר' יוחנן ור' יהודה בר שמעון, כמו שתרעה להלן ראה גס מן התלמוד:

נתי

יהושע ור' שמעון אומרים (קבה) (נתתי לך) את הדברים אין כתיב כאן, אלא על פי הדברים, נתתי לך תורה שבכתב ותורה שבעל פה, (קבט) אם עשית שבכתב על פה, ושבעל פה בכתב, והמרתה אותם אין אותה מקבל שכן, למה שנתת לך תורה שבכתב ותורה שבעל פה, וכתתי עמך ברית, על מנת שתהא קורא בהם כן, אבל אם המרתה אותו, הוי יודע שתבטל הברית, שנאמר פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברים יד ט) שהן כתובין בכתב, ופן יסורו מלבבך (שם), אלו שבעל פה: אתך ברית [יאת ישראל] (שמות לו כו). בשביל התורה אני אוהב את ישראל, ולא ישראל בלבד, אלא אפילו משה [גדלו] בזכות התורה, כי על פי הדברים האלה כרתי ברית אתך ומה גידל את משה, אמר ר' שמואל בשם ר' ירמיה בר יצחק (קל) כל כבוד שראה בעולם הזה לא נטל מן הקרן כלום, אלא הקרן קיימת לו לעולם הבא: [יט] ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה [לחם לא אכל ומים לא שתה] (שמות לו כה), (קלא) אפשר לאדם שיהא ארבעים יום בלא אכילה ובלא שתיה, מלאכים ירדו מן השמים אצל אברהם ואכלו, (קלב) משה עלה לעליונים ראה שאין שם

### הערות ותקונים

(קבה) נתתי לך את הדברים אין כתיב כאן, וכ"ה בכ"י רומי וכ"י רח"ס, אולם המלות נחתו לך מיותרות הן לכן הכנרתים, והכוונה כי את הדברים האלה כרתי אתך ברית אין כתיב כאן, אלא על פי הדברים, ודרש על פי הורה שבעל פה, הדברים הורה שבכתב, וכ"ה שני של אקספארד ובשם"ר שם חסר זה, ושם אותה כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה תורה שבכתב ותורה שבעל פה: (קבט) אם עשית שבכתב על פה כו' והמרתה אין אותה מקבל שכן כו' אבל אם המרת אותו הוי יודע שתבטל הברית כו', כן הוא גם בכ"י רומי וכ"י רח"ס, ומדברי התנחומא נראה שהוא מאמר אחד מר' יוחנן ור' יהושע ור' שמעון, אולם בכ"י שני של אקספארד וכן בשם"ר שם פמ"ז אות ג' אשר העתיק כל המאמר ריש פמ"ז ע"פ כ"י הזה, (היינו על פי הכתב יד אשר העתיק גם המעתיק אל הקובץ הזה, כי המעתיק הלזה הוסיף מאמרים רבים מן התנחומא כ"י שלפניו אל הקובץ שלו, והיה לפניו כ"י צנטיים ממה שהוא לפניו) והמאמר נחלק ומוצא בשם ר' יוחנן מאמר אחד, ובשם ר' יהודה בר' שמעון מאמר אחד, (ושם הגירסה ר' יהודה בר' שמעון לא כמו שלפניו ר' יהודה ור' שמעון עיין הערה קכ"ז) וכך הגירסה שם ר' יוחנן אמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ואם המרת אותה ועשית אותה מה שבעל פה בכתב ומה שבכתב בעל פה, איך מקבל שכן, למה שכן נחתים תורה בכתב ותורה בעל פה, ר' יהודה בר' שמעון אמר כתב לך וגו' כרתי אתך ברית על מנת שתהא קורא בהן כך (ר"ל זה בכתב וזה בעל פה), אבל אם המרת אותה הוי יודע שתהא מנסל הנרתי לך נאמר כתב לך את הדברים האלה, וכן משה אומר לישראל רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים [אשר ראו עיניך] אלו דברים שאתה רואה אותם שם כתובים בכתב, ועיין כיורו מלכבך אלו הדברים שנתתי לך בעל פה, לך נאמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה, כי אלולי תורתי שקבלתם לא הייתי מכיר אתכם, (המלות לא הייתי מכיר אתכם ליהא בכ"י) ולא הייתי מביט בכם משאר עובדי כוכבים (בכ"י כבשאר האומות) לפיכך כרתי אתך ברית ע"כ. אולם מלאחי המאמר הזה בירושלמי פיהא פ"ב ה"ו (דף יז ע"ה) מגילה פ"ד ה"א (דף עד ע"ד) הגינה פ"ה ה"ח (דף ע"ד) כגנוגן אחר ממה שהוא בתנחומא, והביא שם ג"כ שמות האומרים כמו בתנחומא, אולם בגירסת כ"י שני של אקספארד ובגירסת בשם"ר והוא ר' יוחנן ור' יודן בר' שני שמעון (עיין לעיל הערה קכ"ז), ושם מהפך ג"כ הסדר ממה שהוא לפניו, והביא בשם ר' יוחנן את שמרת מה שבפס ושמרת מה שבכתב אני כורת אתך ברית, ואם לאו איני כורת אתך ברית, וכורנא אמר את שמרת מה שבפס ושמרת (ובירושלמי פיהא הגירסה וקיימת. אולם בכ"י המקומות הגו' ושמרת) מה שבכתב, אתה מקבל שכן, ואם לאו אין את מקבל שכן, ע"כ, ולדעתי כוונת הירושלמי את שמרת מה שבפס (ר"ל שלא להמיר אותה ולעשות מה שבעל פה בכתב) ושמרת מה שבכתב (ר"ל שלא להמיר אותה ולעשות מה שבכתב בעל פה), ועיין בפני משה ובק"פ מן מקומות המוכרים שפירשו כוונת הירושלמי את שמרת מה שבכתב ומה שבעל פה היינו על שמירת אקוים המלות שבהם, יש"ש, אבל במח"כ לא ראו את דברי התנחומא, ועיקר הכוונה כמו שכתבתי, שלא להמיר ולעשות מה שבכתב על פה ומה שעל פה בכתב: (קל) כל כבוד שראה בעולם הזה לא נטל מן הקרן כלום, בשם"ר כל הכבוד שראה בעולם הזה אינו אלא מן הפירות אבל הקרן קיימת לו לעולם הבא. וגם הגו' בשם"ר שם ח"ר ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יוחנן: (קלא) אפשר לאדם, מוצא בילקוט כי תשא רמז ח"ו, והליון התנחומא מרמז ת"ה מוסב גם על זה, וכן מוצא בשם"ר פמ"ז אות ה', ולקוח מן התנחומא כ"י (שלפנינו) משה עלה לעליונים ראה שאין שם, שכן לא אכילה ולא שתיה, כי"ה בכ"י רומי וכ"י רח"ס בילקוט שם, אולם בכ"י שני של אקספארד (וגם המאמר הזה עסק שם) הגו' כך, ואפשר לאדם להיות ארבעים יום בלא אכילה



## מדרש כ"ת ש"א הנחומא

לא אכילה ולא שתיה, לא אכל ולא שתה: (קלג) (שנאמר) ויהי שם עם ה' וגו' (שמות  
 לו כח). (קלד) מעשה היה בר' יוחנן שהלך מטבריא לצפורי והיה ר' חייא בר אבא  
 תלמידו עמו, והיו שניהם מהלכין בדרך, והיה ר' יוחנן רואה כרם, והיה אומר לר' חייא  
 זו היתה שלי, ומכרתי אותה בכך, וכן שדה זיתים שלי היתה, ומכרתי אותה בכך,  
 א"ל ר' חייא (קלה) ומכל האופיייה (פי' השדות) לא היה לך להניח בזקנותך, א"ל מכרתי  
 דבר ששוה ו' זהובים, וקניתי דבר ששוה מ' זהובים, א"ל ומה לקחת, א"ל מכרתי  
 דבר שדוה וזכרים שנבראו ל' ימים, וקניתי תורה שנבראת למ' יום: ויהי שם עם  
 ה' וגו' לחם לא אכל. (קלז) מלחמה של תורה אבל, ומים לא שותה, מימיה של תורה  
 שותה, שנאמר לכו לחמו בלחמי (משלי ט ט), ואומר הוי כל צמא לכו צמים (יחזקאל כס ט):  
 (קלז) (שנאמר) ויהי שם עם ה', היה לומד תורה ביום, ופושט אותה בלילה בינו לבין  
 עצמו, למה אלא ללמד לישראל (קלח) שיהיו יגיעים בתורה ביום ובלילה, ומאין היה  
 ניוון אותן מ' ימים, (קלט) מזיו השכינה:

[כ] ויכתוב על הלוחות [את דברי הברית עשרת הדברים] (שמות לו כח), (קמ) שהיו  
 שוים הראשונים והשניים, (קמא) וכיצד היו כתובים, י' דברות, ה' על  
 לוח זה וה' על לוח זה, שנאמר עשרת הדברים: ויהי ברדת משה וגו' מן ההר [ומשה  
 לא ידע כי קרן עור פניו] (שם טז טז), מהיכן נטל משה קרני ההוד, רבותינו אומרים  
 (קמב) מן המערה, שנאמר והיה בעבור כבודי [ושמתוך בנקרת הצור] (שם לג כג),

### הערות ותקונים

אכילה ובלא שתיה, אמר ר' חייא המשל אומר עיילת לקרית הלך צנימוסה נכנסת לך צנימוסה, מלאכי  
 השרת ירדו אלל אברהם ואכלו, ואף משה כשראה שאין שם לא אכילה ולא שתיה לא אכל ולא שתה.  
 בשמ"ר שם נוסף ק' ג"כ, רק שם תיקן המסדר ר' מנחומא בשם ר"א דר אבין בשם ר' מאיר ותימן כן  
 ע"פ ב"ר פמ"ח אה"א וס' הגירסא דבי תנחומא משום ר' אלעזר ור' אבין בשם ר' מאיר, וכן הסוים  
 אמר ר' יוחנן נראין כאלוהין ראשון ראשון מכתלק, לקח מז"ר שם, רק שם נשמע שם האומר, ובוי"ר  
 פנ"ד אה"א ח' אמר ר' יוחנן נראין כאלוהין ושותין וראשון ראשון מכתלק, ובקמ"ר בפ"ק פסוק ידעתי כי כל  
 אשר יעשה האלוהים הוא בשם ר' נתן וז"ל ר' יוחנן: (קלג) שנאמר ויהי שם, וכ"ה ב"ר רומי, אולם  
 הסנתי מלת שנאמר כי מיותר הוא, ומן ויהי שם מתחיל מאמר חדש, וגם ב"ר רח"ס וכ"ה שני של  
 אקספארד ליתא מלה שנאמר, וכן הראה בשמ"ר מתחיל דבר אחר ויהי שם עם ה' מעשה דר' יוחנן כו':  
 (קלד) מעשה היה בר' יוחנן, מובא ג"כ בשמ"ר שם, וכן נשתה בפסיקתא פסקא כ"ח (דף קעח ע"ג) וכן  
 בוי"ר פ"ל ובמדרש חזית בפסוק מים רבים לא יוכלו לכבות, ומובא בילקוט סוף משפטים רמז שס"ג בשם  
 הפסיקתא, ועיין שם בפירוט שלי בפסיקתא, ובילקוט כי חשש רמז ת"ו השמים כל זה ורש"י כתוב  
 בסוף אלה המעשיות כוננו כי שם צדוק שם"ל הביא כל המאמר בשם הפסיקתא לכן השמינו לכן והתחיל  
 מן לחם לא אכל מלחמה של תורה אבל: (קלה) מכל האופיייה "פי' השדות" הפירוט הוסף המעמיק  
 וליחא ב"ר רומי, רק צדדו על האופיייה (כן הגי' שם באלף בסוף) רש"י אחד "השדות" והמעמיק שלי  
 הכנים המלה בפנים בשני אחי עגולה, ובאמת ז"ל "השדות". ובכ"י רח"ס מכל האונאה שלך (ואולי ז"ל  
 האוניות שלך, פי' שער המכר), ובכ"י שני של אקספארד מכל האוביא, ופי' האופיייה בל"א ουσια מנוון  
 ורכוש, וכן פירוט שדה, עיין ערוך השלם ערך אסוי' ד': (קלז) מלחמה של תורה אבל, מובא בילקוט  
 כי תשא שם, וכן בשמ"ר שם, ועיין בפסיקתא פסקא כ"ח הערה ז': (קלז) שנאמר ויהי שם, גם פה  
 הסנתי מלת שנאמר כי מיותר הוא, ומתחיל מן ויהי שם עם ה' מאמר חדש, וכן ליתא ב"ר רומי וכ"ה  
 רח"ס וכ"ה שני של אקספארד, וכן בילקוט ליתא, ושם לא הביא כלל פה הכתוב ויהי שם עם ה', וכן ליתא  
 בשמ"ר: (קלח) שיהיו יגיעים צדוק וצנינה, כ"ה ב"ר רומי ורח"ס ובילקוט אולם ב"ר שני של  
 אקספארד ואחריו העתיק בעל מסדר משמ"ר נוסף רש"ל היה אומר לתלמידיו כו': (קלט) מזיו השכינה,  
 ב"ר שני של אקספארד נמלא פה הרחבת דברים, וכן העתיק בעל שמ"ר פמ"ו בלוח ה': (קמ) שהיו  
 שוים הראשונים והשניים, ר"ל בלוחות הראשונים אינו מפורט עשרת הדברים, רק בלוחות האחרות  
 מפורט כאן עשרת הדברים, וזה הכוונה שהיו שוים הראשונים והשניים, עיין בפ"י מדרש"ל בשמ"ר שם, רק  
 מה שהבט שם עשרת הדברות במדרש שם מובא למעלה ובאמת מובא למטה עשרת הדברות כיצד היו עשויין,  
 או ז"ל ויכתוב על הלוחות עשרת הדברים מלמד כו': (קמא) וכיצד היו כתובים, שמ"ר שם אה"א, ועיין  
 ירושלמי שקלים פ"ו ה"א (דף מט ע"ג) ובמדרש חזית פסוק ידיו גילוי וזכר, ושם סוים ורגנן אמרין עשרה  
 על לוח זה ועשרה על לוח זה: (קמב) מן המערה, בתנחומא הנדפס אה"א אה"א מין זכה משה לקרני  
 ההוד, אמרו ר"ל מן המערה שנאמר והיה בעבור כבודי ותמהיך בנקרת האור, נתן הקב"ה קף ידו עליו  
 ומשם

(קמג) ר' ברכיה אומר מן הלוחות, (קמד) א"ר (קמה) ארכן ו' טפחים ורחבן ג' טפחים, והיה משה סחויק בשני טפחים והקב"ה בשני טפחים וטפחים ריוח באמצע, משם נמלך משה קרני הוד, (קמו) ר' יהודה בר נחמיה אומר כשמשנה כותב את התורה נשתיר בקולמוס קימעה והעבירו לראשו, ומשם נעשו לו קרני הוד, ומשה לא ידע כי קרן כה הוד שנטל ממנו שכר, אבל הקרן קיימת, שנאמר (וקרנים) [קרנים] מידו לו (מקנן ג ד), וכשנמלך הצדיקים את שכן לעולם הבא ישול הוא שכרו, מנין שכן הנביא כפרש ואמר הנה ה' אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ י): הסלת כי תשא

## פרשת ויקהל

[א] ויקהל משה וגו' (שמות נה ה). ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם וגו' (שם נה ז). (א) וז"ה טוב שם משמן טוב (קמל ז ה), שהשמן הטוב כמה ריחו הולך מיל אחד או שני מילין, אבל השם הטוב הולך מסוף העולם ועד סופו, הוי טוב שם משמן טוב: ויום המות מיום הולדו (קמל טז), יום מיתתו של אדם, מיום שנולד בו, למה ביום שנולד בו אין אדם יודע אם מעשיו יפים אם לאו, אבל כשהוא מת הוא מודיע מעשיו לבריות: ויום המות מיום הולדו. (ב) אמר ר' לוי למה הדבר דומה לשתי ספינות שהיו בים מלאות סחורה, אחת באה ואחת הולכת, אחת שהיתה באה היו מקלסין אותה, עמדו להם תמיהים, אמרו למה אתם מקלסים לזו, ואין אתם מקלסים לזו, אמרו להם לזו שבאתה אנו מקלסין, כי אנו יודעים שהלכה בשלום ובאה בשלום, אבל זו אין אנו יודעים מה היא עתידה לעשות, כך כשאדם נולד, אין בני אדם מכירין מעשיו, כשנפטר מן העולם הן יודעים מה היו מעשיו, הוי ויום המות מיום הולדו: (ג) ד"א טוב שם משמן טוב. שמותן של חנניה מישא' ועזריה, משמן הטוב שנמשחו נדב ואביהוא, למה בני אהרן נכנסו להקריב וגשרפו, חנניה מישא' ועזריה הושלכו לתוך כבשן האש וניצולו, הוי טוב שם: (ד) ד"א טוב שם. (ה) טוב

### הערות ותקונים

ומשם זכה לקרני הכוד, וכן הוא אומר קרנים מידו לו ושם חציון עוזו (חבקוק ז ד) ויש אומרים ששבעה שהיה הקב"ה מלמדו תורה מנילוות שינאו מפי השכינה נפל קרני הכוד ע"כ, ועיין רש"י עה"ה כי תשא ליד כ"ט: (קבג) ר' ברכיה אומר מן הלוחות, כ"ה הגירסא גס ככ"י רומי וזילקוס כי תשא סוף רמז ח"ה, אולם ככ"י רח"ס הגירסא ר' ברכיה אמר בשם ר' הלבו בשם ר' שמואל בר נחמן הלוחות ארכן ו' טפחים, וכן בשמ"ר שם איתא ר' ברכיה הכהן בשם רבי שמואל אמר הלוחות רחבן ו' טפחים, ובתנחומא הגדפס הגירסא ור' שמואל בר נחמן אמר הלוחות ארכן בשם טפחים: (קבד) א"ר, עיין בהערה שלפניה: (קבה) ארכן ו' טפחים ורחבן ג' טפחים ירושלמי שקלים פ"א (דף מע ט"ד) ב"ב י"ד מנחות ז"ס במ"ר פ"ד ודב"ר פ"ג: (קמא) יהודה בר נחמיה, ככ"י רומי וכ"י רח"ס יהודה בן נחמן, וזילקוס ר' יהודה בר נחמן ובשמ"ר ר' יהודה בר נחמן בשם רשב"ל, ובתנחומא הגדפס רב שמואל אמר, ועיין דברים רבה פ"ג אות י"ב: (א) זס"ה טוב שם משמן טוב, עיין בסגנון אחר בגדפס ויקהל אות א' באמצע המתחיל זס"ה טוב שם משמן טוב, המאמר שם ברחבה, ועיין גס בשמ"ר פמ"ה ריש ויקהל וקב"ר ריש פ"ו ומדרש שמואל פכ"ג וזילקוס קהלת רמז ההקע"ג, והמאמר הזה נעתק ככ"י מיינען וולדפס צניח המדרש ח"ו דל 101: (ב) אמר ר' לוי למה הדבר דומה לשתי ספינות, בשמ"ר שם מובא בשמו קהת באופן אחר, וכך איתא שם אמר ר' לוי משל לשתי ספינות שהיו פורשות לים הגדול, אחת יוצאת מן הלמין, ואחת נכנסת ללמין, זו שיוצאת היו הכל שמחין בה, זו שנכנסת לא היו הכל שמחין בה, פקח אחד היה שם אמר הלוי הדברים אני רואה כאן, זו שהיא יוצאת מן הלמין לא היו הכל לריכין לשמונה בה שאלין יודעין באיזה פקח היא עומדת ומה ימים מזדווגין לה, ומה רוחות מזדווגות לה, וזו שנכנסת ללמין היו הכל לריכין לשמונה לפי שהם יודעים שנכנסת בשלום ויוצאת בשלום מן הים כו', ועיין גס בקה"ר שם שהגירסא שם בקה"ר שמו"ס: (ג) ד"א טוב שם משמן טוב שמותן של חנניה מישא' ועזריה, מובא ג"כ בשמ"ר שם, ובתנחומא הגדפס ברחבה קהת אמר ר' יהודה בר סימון מצינו שבעלי שמן טוב נכנסו למקום החיים ויצאו מתים ובעלי שם טוב נכנסו למקום המהים ויצאו חיים, נלד ואביהוא נכנסו להקריב ויצאו שרופים, וחס משוחים בשמן המשהח, וכתוב ותלא אש מלפני ה' ותאכל אותם (ויקרא יב), חנניה מישא' ועזריה עלו לאתון נורא ויצאו חיים שנאמר באהין נפקין שדרך מיטך ועבד ננו מנו טורא (דניאל ג כו): (ד) ד"א טוב שם, טוב היה שמו של בלזלזל. מובא בזילקוס ויקהל רמז תי"א בשם התנחומא, וכן מובא בשמ"ר שם ריש ויקהל, ומובא מן התנחומא כ"י שלפנינו: (ה) טוב